

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนนาฏยสรรรค์ที่ส่งเสริมและความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ของผู้เรียนวิชานาฏศิลป์ไทยในสถาบันอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎีและรูปแบบการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1. ความหมายและลักษณะของความคิดสร้างสรรค์
2. การจัดหลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์
3. วิธีสอนนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
4. การเรียนการสอนนาฏยสรรรค์ และการสอนโดยใช้หลักการจินตภาพ
5. บรรยากาศการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
6. การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอนนาฏศิลป์
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ความหมายและลักษณะของความคิดสร้างสรรค์

ความหมายของความคิดสร้างสรรค์

นักวิชาการได้ให้นิยามความหมายของความคิดสร้างสรรค์ไว้อย่างกว้างขวาง ซึ่งพอสรุปได้ใน 4 แนวความหมายดังนี้

1. ความหมายในความสามารถที่จะนำมาซึ่งผลผลิตใหม่

ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของมนุษย์ที่จะนำไปสู่การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งแปลกใหม่ เป็นอำนาจจินตนาการของมนุษย์ที่จะสามารถสร้างผลิตผลใหม่ ๆ ซึ่งเป็นความสามารถในการทำงานด้วยความรู้ความคิดและจินตนาการเฉพาะคน ทำให้ได้ผลงานที่แปลกไม่ซ้ำแบบเดิมหรือซ้ำแบบใคร หรือเป็นความคิดเกี่ยวกับสิ่งใหม่ ๆ ที่ตรงข้ามกับความคิดแบบเดิม หรือเป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อความคิดของบุคคลอื่น โดยมีบุคคลอื่นเป็นผู้ตีค่าผลผลิตใหม่ที่เกิดขึ้นนั้น (Mayseky, 1975) ผลงานที่สร้างสรรค์ต้องมีความแปลกใหม่และมีคุณค่า โดยงานที่สร้างสรรค์ต้องเป็นที่ยอมรับว่ามีความถูกต้อง คือ สามารถใช้งานได้ ดีงาม สวยงาม ไพเราะ หรือมีสุนทรีย์ภาพ (Good and Brophy, 1980)

2. ความหมายในเชิงความสามารถในการเชื่อมโยง

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถที่จะรวบรวมสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันเข้าเป็นสิ่งใหม่ รูปแบบใหม่ และอาจนำไปใช้ในด้านใดด้านหนึ่งได้ ความสามารถอันนี้แสดงออกโดยการตอบสนองต่อสิ่งเร้า โดยสิ่งเร้า นั้นจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคิดต่อเนื่องสัมพันธ์กันไปจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ (อารี สุทธิพันธ์, 2519 อ้างถึงในเสาวนิตย์ กาญจนรัตน์, 2535) ความหมายดังกล่าวเป็นความสามารถของบุคคลที่จะคิดแบบเชื่อมโยงสัมพันธ์ กล่าวคือ เมื่อระลึกถึงสิ่งหนึ่งได้ก็จะเป็นแนวทางเพื่อช่วยให้ระลึกถึงสิ่งอื่นที่มีความสัมพันธ์กันได้ต่อไป ผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นใหม่นี้อาจจะใช้ระยะเวลาคิดอันรวดเร็วหรือยาวนาน ก็ขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของปัญหานั้น ๆ คนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่แล้วตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปให้สัมพันธ์กันโดยที่ความสัมพันธ์เช่นนั้นไม่เคยมีมาก่อนในขณะที่คนที่มีความคิดสร้างสรรค์ต่ำมองข้ามไป (Westcott, 1964)

3. ความหมายในเชิงความสามารถทางสมอง และการใช้ประสบการณ์

ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการทางสมองที่คิดในลักษณะอเนกนัยอันนำไปสู่การคิดค้นพบสิ่งแปลกใหม่ด้วยการคิดดัดแปลงปรุงแต่งจากความคิดเดิมผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่โดยอาศัยเหตุผลและความคิดจินตนาการเชิงประยุกต์ (อารี รังสินันท์, 2532) ลักษณะของความคิดอเนกนัยเป็นความคิดหลายทิศทาง หลายแง่มุม ซึ่งเป็นสมรรถภาพทางสมองที่จะนำไปสู่การคิดค้นพบวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จ (Guilford, 1967) และเป็นความสามารถของบุคคลที่จะรวบรวมความรู้จากประสบการณ์เก่ามาใช้สร้างผลผลิตใหม่ (บุญรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์, 2533) การสร้างสรรค์จะเป็นการกระทำที่เลือกมาจากประสบการณ์ทั้งหมดที่ผ่านมา เพื่อสร้างรูปแบบและแนวคิดใหม่ ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความรู้สึกไวต่อปัญหา มองเห็นการณีก่อผลสามารถคิดอย่างลึกซึ้งซึ่งนอกเหนือไปจากลำดับขั้นของการคิดอย่างปกติ (Torrance, 1965) เป็นลักษณะความคิดที่ต้องการหาคำตอบหลาย ๆ คำตอบในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ซึ่งลักษณะเช่นนี้มักจะเกิดขึ้นกับบุคคลที่มีอิสระในการตอบสนองจึงจะสามารถตอบได้มาก

4. ความหมายในเชิงจิตวิทยา

Anderson (1964) ให้ความหมายของความคิดสร้างสรรค์ในเชิงจิตวิทยา ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่าความคิดสร้างสรรค์คือการแสดงออกของจิตไร้สำนึก ความคิดสร้างสรรค์จากจิตไร้สำนึกเป็นไปอย่างฉับพลัน ความคิดนี้เกิดขึ้นโดยที่เราไม่ต้องใช้ความพยายามมากมายนัก จะเกิดขึ้นได้ด้วยแรงบันดาลใจเพียงชั่วขณะของความคิด ขณะที่บุคคลสามารถปฏิเสธทุกสิ่งทุกอย่างที่ไม่มี ความหมายสำหรับตัวเอง กฎเกณฑ์ที่บีบคั้นจากสังคม ความตึงเครียดทางวัฒนธรรม ฯลฯ ความคิดสร้างสรรค์จากจิตไร้สำนึกจะมีเอกภาพความกลมกลืน มีความเป็นต้นแบบ เรียกการเกิดความคิดนี้ว่า การหยั่งรู้ (Intuition) ความหมายนี้ใกล้เคียงกับความคิดของ Freud (1938) ที่

อธิบายไว้ว่า ความคิดสร้างสรรค์เริ่มต้นจากความขัดแย้ง ซึ่งถูกขับเคลื่อนออกมาจากพลังจิตใต้สำนึก ขณะที่มีความขัดแย้งเกิดขึ้นนั้น คนที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความคิดอิสระเกิดขึ้นมากมาย แต่คนที่ไม่มีความคิดสร้างสรรค์จะไม่มีลักษณะดังกล่าว

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปความหมายและลักษณะของความคิดสร้างสรรค์เป็น 3 ลักษณะ คือ ลักษณะของกระบวนการ ลักษณะของบุคคล และลักษณะของผลผลิต โดยจำแนกกระบวนการคิดสร้างสรรค์ออกเป็น 3 ลักษณะ คือ กระบวนการประดิษฐ์สิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน การเชื่อมโยงสัมพันธ์สิ่งที่มีอยู่แล้วตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไป และการปรับปรุงผลงานหรือแนวคิดที่มีอยู่เดิม ส่วนลักษณะของบุคคลจำแนกออกเป็น บุคคลที่สามารถสร้างสรรค์ผลงานจากการสังสมประสบการณ์กับบุคคลที่มีคุณลักษณะของความคิดสร้างสรรค์โดยการหยั่งรู้ สำหรับลักษณะของผลผลิตสามารถจำแนกเป็น ผลผลิตที่เป็นสิ่งใหม่ยังไม่เคยมีมาก่อนกับผลผลิตอันอาจเกิดจากการบูรณาการความรู้ต่างๆ ที่ได้จากประสบการณ์เดิมแล้วเชื่อมโยงกับสถานการณ์ใหม่ โดยผลที่ได้จากความคิดสร้างสรรค์ในลักษณะนี้อาจจะเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนหรือเป็นการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่เดิมให้แตกต่างออกไปก็ได้

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ในแต่ละบุคคลมีความหลากหลายแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับโอกาสของแต่ละคนที่จะได้รับการฝึกฝนพัฒนามากน้อยเพียงใด ซึ่งในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์นั้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ดังนี้ (ประสาธ อิศรปริดา, 2532 อ้างถึงใน ประพนธ์ พิสัยพันธุ์, 2541)

1. ปัจจัยที่เป็นส่วนของความสามารถ (Abilities) ทักษะทางการคิด (Skill) ซึ่งเป็นศักยภาพภายในตัวบุคคล
2. ปัจจัยทางแรงจูงใจ (Motivation) ที่อาจเกิดจากแรงกระตุ้นภายนอกอีกส่วนหนึ่ง

บุคคลที่มีลักษณะความคิดสร้างสรรค์ จะต้องมียุปัจจัยหลายๆอย่างที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน นั่นคือไม่เพียงแต่มีแรงจูงใจ มีทักษะ หรือความสามารถที่จะคิดสร้างสรรค์ได้อย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมีศักยภาพทางการคิด (Cognitive) มีความอดทน ความอยากรู้อยากเห็น กล้าเสี่ยง ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางอารมณ์ (Affective) บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์คือบุคคลที่มีความสามารถในการคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ดังที่เพอร์กินส์ กล่าวว่า ผลงานที่บุคคลสร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ระบุได้ว่าบุคคลนั้นมีความสร้างสรรค์ ดังนั้นการฝึกฝนเรื่องความคิดสร้างสรรค์จึงไม่ควรเน้นเรื่องกระบวนการคิดคล่องเพียงอย่างเดียว แต่ต้องให้ผู้เรียนสามารถออกแบบหรือประดิษฐ์ผลงานได้ด้วย (Perkins, 1984) โดยเฉพาะความคิดสร้างสรรค์ที่ก่อให้เกิด

ผลงานทางศิลปะ ดังนั้นความหมายของลักษณะของบุคคลที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคผลงานจึงไม่คำนึงถึงบุคลิกและลักษณะส่วนบุคคลในด้านพรสวรรค์ แต่เน้นที่กระบวนการที่ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และผลผลิตจากความคิดสร้างสรรค์ โดยเป็นผลมาจากการเรียนการสอนและการฝึกหัด ซึ่งสอดคล้องกับโกรทเซอร์ (Tina Grotzer, <http://www.pz.harvard.edu/Researcher/CrClass.htm>) ที่ศึกษาความคิดสร้างสรรค์ในชั้นเรียน กล่าวว่า การสอนความคิดสร้างสรรค์ไม่มีอะไรสำคัญไปกว่าการฝึกหัดที่ดี ดังนั้นจึงไม่เน้นความแตกต่างส่วนบุคคล แต่เน้นที่การจัดสภาพแวดล้อมชั้นเรียน และการแสดงออกของผู้สอนและผู้เรียนที่เป็นธรรมชาติ

ความคิดสร้างสรรค์กับกระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ

ชะลูด นิมเสมอ (2542) อธิบายว่า กระบวนการของการสร้างสรรค์ศิลปะมีจุดเริ่มต้นมีการพัฒนาและมีที่สิ้นสุด เป็นขั้นตอนที่สอดคล้องต่อเนื่องกัน ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. เกิดรูปความคิดจากการรับสัมผัสสิ่งเร้าภายนอกหรือภายใน
2. เกิดแนวความคิดจากการรวมตัวของรูปความคิดหลาย ๆ ด้านของสิ่งนั้น จนเป็นจุด

หมายของการแสดงออก

3. รูปทรงหรือสัญลักษณ์เบื้องต้นจะปรากฏวาง ๆ ในความคิด
4. การเห็นแจ้งผสมกับสัญลักษณ์ทำให้เกิดจินตนาการขึ้น
5. หาวัสดุหรือวิธีการเพื่อเป็นสื่อแสดงจินตภาพและคลี่คลายจินตภาพนั้นจนสมบูรณ์

กระบวนการทั้ง 5 ข้อนี้ จะดำเนินสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไม่มีการแยกจากกัน และอาจเริ่มต้นที่ข้อใดก่อนก็ได้ อาจเริ่มจากแนวความคิด สัญลักษณ์ วัสดุ หรือวิธีการแล้วจึงคลี่คลายต่อไปตามกระบวนการ จากกระบวนการดังกล่าวสามารถกล่าวได้ว่าส่วนประกอบหรือที่มาของความคิดสร้างสรรค์มี 3 ประการดังที่ (อารี สุทธิพันธ์, 2532) ได้กล่าวไว้ดังนี้

1. การรับรู้ (Perception) เป็นส่วนประกอบประการแรกของมนุษย์จะพบว่าผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ส่วนต่างๆ ได้ มักจะเป็นผู้พบมากเห็นมาก รับรู้มาก และพยายามสังเกตจากการรับรู้ นั้น การรับรู้ของมนุษย์แต่ละคนนั้นย่อมแตกต่างกันไป บางคนมีประสาทสัมผัสดี มีความจำดีหรือบางคนเห็นวัสดุอย่างเดียวกันแต่อยู่คนละมุมก็มองเห็นต่างกัน องค์ประกอบในการรับรู้มีหลายประการ คือ รูปและพื้น แสงและเงา ตำแหน่งและสัดส่วน ความเคลื่อนไหว การสัมผัสลึบคล้ำ

2. จินตนาการ (Imagination) เป็นผลมาจากการรับรู้ตามประสาทสัมผัสต่าง ๆ เก็บสิ่งสมไว้ จินตนาการเกิดได้สองทางคือ เกิดจากการรับรู้จากวัตถุจริง ๆ และเกิดจากการความคิดทางใจ เมื่อมนุษย์สร้างรูปตามความคิดเขาก็มักจะทำให้แตกต่างไปจากที่ตนเคยเห็น

3. ประสบการณ์ (Experience) เป็นผลจากการปะทะของตัวเรากับสิ่งแวดล้อมและเป็นแหล่งสำคัญที่ผลักดันให้สร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะชิ้นใหม่ และการสร้างให้เกิดเป็นสิ่งใหม่นี้มี

ขบวนการในการสร้างสรรค์ 3 ประการคือ การสลับให้ต่างไปจากที่เคยเห็น การสร้างความคิดให้
สับสนและการปรุงแต่งดัดแปลงใหม่

นอกจากนี้วิรัตน์ พิชญ์ไพบุลย์ (2536) ได้สรุปกระบวนการสร้างสรรค์ว่าศิลปินสร้างสรรค
งานจากความคิดและความรู้สึกผ่านกระบวนการที่ต้องใช้ทักษะและความชำนาญเป็นพิเศษจนได้
งานศิลปะที่ตนพึงพอใจ ในการสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น ศิลปินต้องตัดสินใจทั้งในด้านความคิด
การใช้วัสดุเครื่องมือ เทคนิคสร้างสรรค์ และคำนึงถึงคุณค่าทางศิลปะและความพึงพอใจทาง
สุนทรียภาพ ได้แก่ การเลือกและจัดองค์ประกอบศิลป์ให้มีความกลมกลืน สัมพันธ์ มีสัดส่วนและ
ช่วงจังหวะที่เหมาะสม

สรุปได้ว่าผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะ จะต้องมีความรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์
เพื่อนำไปสู่ผลิตผลหรือผลงานที่สวยงามและแปลกใหม่ อย่างไรก็ตามการสร้างสรรค์ผลงานทาง
ศิลปะจำเป็นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับหลักการ โครงสร้าง และสุนทรียะของศิลปะประเภทนั้นอย่าง
ดี จึงจะสามารถใช้จินตนาการและประสบการณ์ในกระบวนการสร้างสรรค์ตามที่ต้องการได้

องค์ประกอบของศิลปะด้านนาฏศิลป์

องค์ประกอบของศิลปะ หมายถึง การนำมูลฐานของศิลปะมาประกอบเข้าด้วยกันอย่าง
เหมาะสม เพื่อให้เกิดคุณค่าทางศิลปะ กล่าวคือความงามของศิลปะจะต้องเป็นเอกภาพจึงจะก่อ
ให้เกิดเป็นความงามหรือสุนทรียะ มูลฐานของศิลปะเบื้องต้น ได้แก่ บริเวณว่าง สีและน้ำหนัก
รูปแบบ รูปร่าง หรือรูปทรง ความเป็นเอกภาพและคุณค่าแห่งศิลป์ (เครือจิต ศรีบุญนาคและคณะ,
2542)

องค์ประกอบของศิลปะด้านนาฏศิลป์ไทย ประกอบด้วย

1. บริเวณว่างของนาฏศิลป์ไทย (Space) มีลักษณะคล้ายตามบทเพลง หรือ
ท่วงทำนองของเพลง ซึ่งจะแตกต่างกันไปตามประเภทของการแสดง ดังนี้
 - 1.1 การจัดระยะคู่รำ การตั้งแถว ในการแสดงประเภทระบำ ได้แก่ กำหนดช่องไฟ
ระหว่างตัว ระหว่างคู่ ระหว่างแถว การตั้งขุ้ม การเข้าวง ฯลฯ
 - 1.2 ทำรำไทยประกอบด้วย แม่ท่า ทำนึ่ง และท่าเชื่อม แม่ท่า เป็น ท่าหลักของ
นาฏศิลป์ไทย ทำนึ่ง คือ ท่ารำซึ่งหยุดลงตรงกับจังหวะของเพลง ส่วนท่าเชื่อม คือ ท่ารำต่อเนื่อง
จากท่าหนึ่งเพื่อเปลี่ยนเป็นท่าใหม่ สำหรับการรำตีบทในการแสดงละคร เมื่อจบแต่ละวรรค ผู้รำจะมี
ท่าพัก รอบทรวงเพื่อให้รำตีบทตรงกับคำร้อง
 - 1.3 การจัดตำแหน่งของผู้แสดงบนเวที ในการแสดงละครเพื่อให้มองดูสวยงาม และ
ถูกต้องตามแบบแผน และตำแหน่งของตัวละคร

ด้วยเหตุนี้ประโยชน์บริเวณว่างของนาฏศิลป์ไทย คือทำให้การแสดงเกิดความสวยงามและเหมาะสมกลมกลืน

2. สีและน้ำหนักของนาฏศิลป์ไทย (Color and Value) สีและน้ำหนักอันเป็นหัวใจของงานศิลป์ สำหรับนาฏศิลป์เป็นศิลปะการเคลื่อนไหว หัวใจของนาฏศิลป์ไทยอยู่ที่ท่าทาง (Action) หรือท่ารำ ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

2.1 น้ำหนักของท่าทาง รวมไปถึงการเคลื่อนไหวซ้ำเร็ว แสดงถึงความสมดุลกับอารมณ์ แต่ท่ารำส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะสมดุลทางสระ เช่น ท่าสอดสร้อยมาลา ตั้งวงบนมือขวา มือซ้ายจับหางที่ชายพก เอียงศีรษะทางซ้าย เหลื่อมเท้าซ้าย วงบนมีน้ำหนักทางขวามาก ถ่วงดุลโดยการเอียงศีรษะมาซ้าย และเท้าซ้ายเหลื่อมหรือก้าวเท้าก็ได้

2.2 น้ำหนักของเวที การจัดฉาก กับผู้แสดงบนเวทีจะอยู่ในรูปแบบที่น้ำหนักมีความสมดุลกันทั้งสองด้าน ถึงแม้ว่าการจัดฉากจะหนักทางด้านใดด้านหนึ่ง เมื่อผู้แสดงออกมาจะต้องแสดงในส่วนที่น้ำหนักเบา ส่วนที่เบาอาจจะเป็นบริเวณมีสีอ่อน หรือสว่าง หรือใช้อุปกรณ์ฉากมาตั้งถ่วงดุล

3. รูปแบบของนาฏศิลป์ไทย (Form and Shape) นาฏศิลป์ไทยมีรูปแบบการแสดงหลากหลาย โดยอาศัยท่าทางการรำรำเป็นหลักก่อให้เกิดประเภทของการแสดงหลายชนิด เช่น รำเดี่ยว รำคู่ ระบำ ฟ้อน เซิ้ง การแสดงละครรำ การแสดงโขน เป็นต้น

4. ความเป็นเอกภาพและคุณค่าแห่งศิลป์ด้านนาฏศิลป์ไทย (Unity) เอกภาพของนาฏศิลป์ไทย หมายถึง การแสดงชุดหนึ่งๆ ผู้ที่ร่วมแสดงชุดนั้นทุกคนต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เช่น การแสดงระบำนก ความเป็นเอกภาพ คือ การแสดงท่าเลียนแบบกิริยาของนก การแสดงละครใน ผู้แสดงทุกคนก็ต้องรำรำในลักษณะลีลาแบบละครใน เป็นต้น

นอกจากองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านแล้ว การสร้างงานศิลปะจะต้องคำนึงถึงโครงสร้างในการเคลื่อนไหวในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ระยะเวลา (Time) เช่น ช้า ช้ามาก เร็ว ทันทีทันใด เป็นต้น
2. รูปร่าง (Body shape) หมายถึงรูปร่างของผู้แสดง เช่น สูง ผอม แข็งแกร่ง เป็นต้น
3. ทิศทางการเคลื่อนไหว (Movement direction) เช่น ด้านหน้า เฉียง รอบๆ เป็นต้น
4. รูปแบบการเคลื่อนไหวบนเวที (Floor pattern) เช่น เป็นวงกลม สามเหลี่ยม เป็นต้น
5. ความรู้สึกทางอารมณ์ (Mood feeling) เช่น ตื่นเต้น สงบนิ่ง สนุกสนาน เป็นต้น
6. จินตนาการ (Image) เช่น มีแสงสว่าง ความราบเรียบ กำลังลอยตัว เป็นต้น
7. การเคลื่อนไหว (Action) เช่น หยุด กระโดด หมุน เป็นต้น
8. ตำแหน่งภายในห้อง (Position in room) เช่น ตรงกลาง ด้านหน้า ด้านขวา เป็นต้น

(Penrod and Plastino, 1997)

สรุปได้ว่าศิลปะที่มีคุณค่าหรือความงามต้องมียุคประกอบการแสดงและโครงสร้างของศิลปะทุกด้านผสมกลมกลืนและมีเอกภาพตามหลักสุนทรียะของนาฏศิลป์แต่ละประเภท ดังนั้น การสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ไทย จึงต้องสอนให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของศิลปะและสุนทรียะของนาฏศิลป์แต่ละประเภทก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานให้ผู้เรียนได้แนวคิดในการสร้างงานศิลปะที่มีคุณค่า

สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย

สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย หมายถึง ความงดงามของการรำรำ ที่มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบของนาฏศิลป์ได้อย่างกลมกลืน สุนทรียะของนาฏศิลป์ไทยประกอบด้วย (เครือจิตต์ ศรีบุญนาค และคณะ, 2542)

1. ความถูกต้องของแบบแผนการรำ เช่น แม่ท่า ทำนึ่ง ลีลาท่าเชื่อม
2. ความสามารถในการรำ เช่นรำดี รำงาม มีความอ่อนช้อย สง่าภาคภูมิ คล่องแคล่ว
3. ลักษณะพิเศษในท่วงทีลีลาเฉพาะตัวของผู้รำ เช่น ท่าเดิน การใช้ตัว การเล่นเท้า

การกล่อมหน้า เป็นต้น

4. ความแตกฉานในท่ารำที่ประดิษฐ์ขึ้น ทั้งการตีบทและทำสร้างสรรค์

ความงามหรือสุนทรียะของการแสดงแต่ละประเภท อาจมีความดีเด่นหรือจุดเน้นที่แตกต่างกันไป ดังนี้

สุนทรียะของการแสดงประเภทระบำ ประกอบด้วย

1. บทร้องและทำนองเพลง
 - 1.1 เนื้อหาสาระมีความหมาย เหมาะสมกับโอกาสที่แสดง มีความไพเราะและกระชับ
 - 1.2 ทำนองเพลงเหมาะกับเนื้อร้อง
 - 1.3 จังหวะที่กลมกลืนลดหลั่นได้สัดส่วน ตามหลักดุริยางคศาสตร์ เช่น เริ่มด้วยช้า

แล้วเปลี่ยนเพลงที่เร่งจังหวะเร็ว ขึ้น หรือ ช้า-เร็ว สลับกันไป

2. การประดิษฐ์ท่ารำ

- 2.1 ได้ความหมายตามบทร้อง
- 2.2 มีแนวสร้างสรรค์
- 2.3 แปรรูปแถวที่แปลก และกลมกลืนกัน
- 2.4 การเคลื่อนไหวที่บนเวทีน่าสนใจ และเหมาะสมกับขนาดของเวที ตำแหน่งที่นั่งคนดู

3. ความงดงามของผู้แสดง

- 3.1 ขนาดรูปร่าง รูปร่างหน้า สัดส่วน

3.2 ผิว

3.3 ท่วงที ลีลา

3.4 ความแคล่วคล่องว่องไว

4. องค์ประกอบด้านเครื่องแต่งกาย และอุปกรณ์การแสดงมีความเหมาะสม กลมกลืนกับบทร้อง ทำรำ และผู้แสดง

สุนทรียะของการแสดงละคร

1. ลักษณะดีเด่นของผู้แสดง หมายถึงรูปร่างหน้าตางดงาม บุคลิกเหมาะสมกับตัวละครในเรื่องการแต่งกายงาม ถูกต้องตามแบบแผนการแสดงแต่ละชนิด

2. ลักษณะที่ดีเด่นงดงามของทำรำ สุนทรียะของการแสดง รำและระบำ ความงามของการแสดงจะปรากฏในรูปของการแสดงคนเดียว การแสดงเป็นคู่ และการแสดงเป็นหมู่ ซึ่งความงามจะแตกต่างกันไป ตามลีลาและจุดมุ่งหมายของการแสดงนั้นๆ เช่น รำเดี่ยว ใช้ผู้แสดงคนเดียว สุนทรียะจะเกิดขึ้นได้ผู้แสดงต้องมีความสามารถในการแสดงลีลาทำรำที่งดงามเป็นเลิศ ทำรำอ่อนช้อย ถูกต้องตามแบบแผน ผู้ชมแล้วเกิดความชื่นชอบ มีอารมณ์คล้อยตามไปกับการแสดงของผู้รำ การรำหมู่ใช้ผู้แสดงเป็นกลุ่ม ความงามจะเกิดขึ้นได้ผู้แสดงต้องประสานกลมกลืนกันในจังหวะท่าทาง การเยื้องกรายที่งดงามพร้อมเพรียง ไม่นั่นอวดลีลาเฉพาะบุคคล แต่เป็นความงามทั้งกลุ่ม ส่วนสุนทรียะในการแสดงละคร ตัวละครต้องรำงาม การรำงาม ประกอบไปด้วยการเชื่อมต่อทำรำ การเลือกนำทำรำมาใช้ ความอ่อนช้อย ความถูกต้องตามแบบแผน ความกลมกลืนของลีลาทำรำที่ประสานกับคำร้องและดนตรี รวมทั้งการแสดงอารมณ์ของตัวละครจะต้องทำได้อย่างแนบเนียน

3. ลักษณะที่ดีเด่นงดงามของการขับร้อง สุนทรียะด้านการขับร้องจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการบรรจเพลงอย่างถูกต้อง ผู้ขับร้องต้องขับร้องไพเราะ ความไพเราะอยู่ที่การใส่อารมณ์ให้ตรงกับบทร้อง ขับร้องถูกหลัก อักขระ การแบ่งวรรคตอนในการขับร้องถูกต้อง เสียงต้องดีและชัดเจน ขับร้องให้สัมพันธ์กับการบรรเลงดนตรี ถ้าเป็นการขับร้องในการแสดงละครต้องให้ได้อารมณ์ตามบทอย่างแท้จริง ผู้ฟังฟังแล้วเกิดสุนทรียภาพ หมายถึงรับรู้ในความไพเราะ เกิดการยอมรับและมีความรู้สึกคล้อยตาม

4. ลักษณะที่ดีเด่นของการบรรเลงดนตรี ดนตรีเป็นปัจจัยหลักอย่างหนึ่งของการแสดง การบรรเลงจึงต้องเหมาะสม กับการแสดงแต่ละชนิด เหมาะสมกับอารมณ์เพลง กลมกลืนกับการขับร้องและการรำ โดยเฉพาะถ้าเป็นการบรรเลงประกอบการรำ ต้องบรรเลงพอเหมาะพอดีตามทำนอง จะช้าหรือเร็วไปตามลีลาเฉพาะตัวของผู้ขับร้องไม่ได้ เพราะผู้รำต้องรำทำบทให้เป็นไปตามอารมณ์อย่างแท้จริง

5. ลักษณะที่ดีเด่นางดงามด้านวรรณกรรมบทละคร ความไพเราะของบทกลอนทำให้เกิดสุนทรียภาพ คือ ไพเราะด้านเนื้อหา ใช้คำที่กลมกลืน ความหมายชัดเจน ตรงกับเป้าหมายของการแสดงแต่ละชนิด ถ้าเป็นการติดต่อบทละครต้องทำให้กลมกลืนเหมาะสม บทที่ดีต้องสามารถทำให้ผู้ร่ำทำบทได้อย่างสวยงาม ไม่รวบรัดลึกล้ำลึกลนเกินไป ไม่ตีบทซ้ำซาก สุนทรียภาพทางวรรณกรรม บทละครเกิดขึ้นได้จึงต้องประสานกลมกลืนกับการร่ำทำบทของตัวละคร

6. ความกลมกลืนกันของลักษณะดีเด่นต่างๆ

สรุปจากแนวคิดเกี่ยวกับความหมาย องค์ประกอบและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดสร้างสรรค์ สามารถอธิบายความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะทางกระบวนการ หมายถึง กระบวนการคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์ การใช้ประสบการณ์ดัดแปลงจากความคิดเดิมผสมผสานกันให้เกิดสิ่งใหม่ การคิดโดยใช้การจินตภาพและจินตนาการ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการประดิษฐ์ทำร่ำหรือผลงานทางนาฏศิลป์ไทย

2. ลักษณะของผลผลิต หมายถึง การแสดงผลงานสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์ไทยที่มีความสวยงาม แปลกใหม่ในด้านทำร่ำ การเคลื่อนไหวบนเวที องค์ประกอบการแสดง และมีสุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย ซึ่งเป็นผลมาจากกระบวนการคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์

จากความหมาย ความสำคัญ ลักษณะตลอดจนการประเมินเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ที่มีต่อการเรียนการสอนศิลปะโดยเฉพาะด้านนาฏศิลป์ ชี้ให้เห็นถึงแนวทางในการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนเพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่จะส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะด้านความคิดสร้างสรรค์ทางนาฏศิลป์แก่ผู้เรียน ดังจะกล่าวถึงในลำดับต่อไป

2. การจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนนาฏศิลป์

จุดมุ่งหมายในการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์มีลักษณะเหมือนกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาการศึกษาโดยทั่วไป คือมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ ซึ่งบลูม (Bloom, 1964) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะ (Psycho-Motor Domain) โดยจำแนกเป็นลักษณะย่อย ดังนี้

1. ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการประเมิน

2. ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) ได้แก่ การรับหรือการตั้งใจ การตอบสนอง การให้คุณค่า การจัดระบบ และการสร้างลักษณะ

3. ด้านทักษะ (Psycho-Motor Domain) คือพฤติกรรมกรรมการแสดงออกในลักษณะต่างๆ จุดมุ่งหมายของวิชาศิลปะย่อมมีลักษณะเฉพาะมีความแตกต่างจากหลักสูตรวิชาการศึกษาทั่วไป ดังนี้

จุดมุ่งหมายวิชาศิลปะ

1. สาขาวิชาศิลปะไม่จำเป็นต้องแสวงหากฎเกณฑ์ทั่วไปเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ เพราะศิลปะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ส่วนบุคคล เป็นเรื่องของอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งย่อมมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย

2. สาขาวิชาศิลปะ มุ่งแสวงหาความชื่นชมและคุณค่าทางด้านความงามเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากมนุษย์เกี่ยวข้องกับด้วยอารมณ์ ความรู้สึก และชีวิตจิตใจ ดังนั้นการพิจารณาเหตุผลเพียงประการเดียวจึงไม่เพียงพอ จำเป็นต้องพิจารณาถึงความรู้สึกเป็นสำคัญด้วยเช่นกัน

3. สาขาวิชาศิลปะมีวิชาเฉพาะต่างๆ อยู่หลายวิชา ปัญหาเรื่องคุณค่าและข้อเท็จจริงจึงมีบทบาทแตกต่างกันตามธรรมชาติของลักษณะวิชาต่างๆ เช่น วิชาทฤษฎีความรู้จะเกี่ยวข้องกับปัญหา ข้อเท็จจริง ขณะที่งานสร้างสรรค์อื่นๆ เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านคุณค่า ความงดงาม และการนำไปใช้

4. สาขาวิชาศิลปะมุ่งส่งเสริมและพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และส่งเสริมให้มีแนวคิดและเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล (ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, 2543)

จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายในการศึกษาวิชาศิลปะ นอกจากจะให้ผู้เรียนได้รับความรู้แล้ว ยังมุ่งเน้นประสบการณ์ด้านอารมณ์ความรู้สึกกับรู้คุณค่าและซาบซึ้งในศิลปะ การพัฒนาเอกลักษณ์เฉพาะตนรวมทั้งมีการพัฒนาไปจนถึงขั้นการคิดริเริ่มสร้างสรรค์และสามารถสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะด้วยตนเองได้

สรุปได้ว่าวิชาศิลปะด้านนาฏศิลป์ โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ด้านความรู้ (Cognitive Domain) ได้แก่ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และความคิดสร้างสรรค์ ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) ได้แก่ การรับรู้และตอบสนองต่องานศิลปะจากการตระหนักรู้ในตนเอง การตัดสินคุณค่าเชิงสุนทรีย์จากการรับรู้ทางความรู้สึก และด้านทักษะ (Psycho-Motor Domain) ได้แก่ ทักษะในการฝึกปฏิบัติ และการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ไทย

กระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะ

กระบวนการเรียนรู้ทางศิลปะอาจกระทำได้หลายวิธี สามารถสรุปได้พอสังเขป ดังนี้

1. การสอบถามผู้รู้ (Authority) เป็นวิธีการค้นหาความรู้เบื้องต้นซึ่งเป็นความรู้ที่เกิดจากความคิด (Conceptual Cognition) กล่าวคือเมื่อต้องการความรู้เรื่องใดก็สอบถามผู้รู้ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ด้านนั้นโดยตรง เช่น ครู อาจารย์ ผู้เชี่ยวชาญ หรือผู้ชำนาญการ เฉพาะด้าน
2. การประจักษ์ (Empirical) เป็นวิธีการเข้าถึงความรู้โดยวิธีการสังเกต (Observation) เช่นหากจะเชื่อในสิ่งใด จะต้องเป็นที่ประจักษ์ก่อนจึงจะเชื่อได้
3. การใช้ประสบการณ์ (Experience) เป็นวิธีการค้นหาความรู้ด้วยผัสสะเฉพาะบุคคล เนื่องจากการสังสมประสบการณ์แตกต่างกัน อันอาจเกิดจากการพบเห็นหรือลงมือปฏิบัติ โดยเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้จากการกระทำ หรืออาจเป็นการค้นพบโดยบังเอิญ
4. การอุปนัย (Induction) บางครั้งใช้คำว่าอุปมาน เป็นการเข้าถึงความรู้โดยการรวบรวมข้อมูลหรือข้อเท็จจริง แล้วนำไปวิเคราะห์เพื่อการจำแนกประเภทและหาความสัมพันธ์ของข้อเท็จจริง แล้วจึงสรุปผลเป็นองค์ความรู้ใหม่ โดยการใช้เหตุผลด้วยกระบวนการทางตรรกวิทยา
5. การนิรนัย (Deduction) บางครั้งใช้คำว่าอนุมาน เป็นวิธีคิดโดยการใช้เหตุผลในทางตรงกันข้ามกับวิธีการอุปนัย กล่าวคือเป็นการสรุปเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ย่อยจากองค์ความรู้รวม
6. การสงสัย (Doubtfulness) เป็นการหาความรู้พื้นฐานด้วยวิธีการสงสัย โดยสงสัยความรู้ทุกอย่างที่มีอยู่ เพื่อพิจารณาว่าค้นพบความจริงอะไรที่ทุกคนต้องยอมรับ โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์แต่ประการใดจึงจะยอมรับว่าสิ่งนั้นจริง
7. วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) เป็นการบูรณาการระหว่างวิธีการอุปนัยและนิรนัยเข้าด้วยกัน กล่าวคือเริ่มต้นด้วยการตั้งปัญหา หรือตั้งคำถาม ต่อจากนั้นจึงใช้วิธีการนิรนัยเพื่อทำนายคำตอบของปัญหานั้นไว้ซึ่งเรียกว่าการตั้งสมมุติฐาน จากนั้นจึงใช้วิธีการอุปนัยรวบรวมข้อมูล ข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อทดสอบสมมุติฐานที่ตั้งไว้ว่าจริงหรือไม่ อย่างไร เพื่อสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่
8. การใช้ความรู้สึกรู้ (Intuition) การหยั่งรู้จากสามัญสำนึก เป็นการใช้ความรู้สึกรู้ที่เกิดขึ้นกับตนเองเป็นหลักในการตัดสินใจ เช่น เชื่อว่าละครแสดงความสะเทือนใจได้ก็เมื่อได้ชมด้วยตนเอง
9. การตรัสรู้ (Enlightenment) รู้ด้วยญาณพิเศษ เป็นการบรรลุถึงความรู้อันเป็นสัจจะอันสูงสุด ซึ่งอยู่นอกเหนือการรับรู้ทางอายตนะ และก้าวล่วงจากโลกแห่งความนึกคิดและปัญญา ชาวพุทธถือว่าเป็นความรู้อันสมบูรณ์สูงสุด (ชาฎณวงศ์ พรุ่งโรจน์, 2543)

ตารางการเปรียบเทียบการเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับความงามลักษณะต่างๆ

รู้ด้วยความเข้าใจ	รู้ด้วยการปฏิบัติ	รู้ด้วยความรู้สึกสัมผัส
<p>1. เรียนรู้ความหมาย (Conceptual Knowledge) รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร แต่ไม่เคยทดลองปฏิบัติ</p> <p>2. รับรู้ด้วยการอ่าน การคิด ไตร่ตรอง วิเคราะห์ วิวิจารณ์ ถ้าเป็นศิลปะเรียกว่ารู้แบบ Conceptual ตัวอย่างเช่น การที่รู้ว่าขั้นตอนการวาดภาพสีน้ำมันมีกี่ขั้นตอน และมีวิธีการอย่างไรบ้าง แต่ยังไม่เคยทดลองวาดเอง</p>	<p>1. เรียนรู้เทคนิควิธีการจาก ประสบการณ์ตรง</p> <p>2. เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Practical Knowledge) เป็นการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Practical) เปรียบเสมือน ศิลปินสร้างสรรคงานศิลปะ ซึ่งแต่ละชิ้นล้วนมีเอกลักษณ์แตกต่างกัน</p>	<p>1. เรียนรู้ด้วยการเป็นนักขมนักคิด นักวิจารณ์ (Appreciate Knowledge)</p> <p>2. เป็นการซึมซับรับรู้แบบ ชื่นชอบด้วยใจ (Appreciate) เปรียบเสมือน การรับรู้ชื่นชมผลงานทางสุนทรียะ</p>

ที่มา : ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ , 2543

หลักสูตรการสอนนาฏศิลป์ ของสถาบันซัปแชปเตอร์ในสหรัฐอเมริกา

หลักสูตรการสอนนาฏศิลป์ ของสถาบันซัปแชปเตอร์ (Subchapter School,

[http://www.Ecisd.org/tech/TEKS/CH117002.HTM.](http://www.Ecisd.org/tech/TEKS/CH117002.HTM)) ใช้เวลาในการศึกษา 2 ปี

มีหลักการศึกษาคือจุดมุ่งหมายของหลักสูตรดังนี้

หลักการทั่วไป

1. พื้นฐานการสอนคือมุ่งให้ผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ การคิดสร้างสรรค์ด้านการแสดง ประวัติความเป็นมา ความเกี่ยวข้องด้านศิลปวัฒนธรรมและการประเมินผล โดยมุ่งหมายให้ผู้เรียนได้รับทั้งความรู้และทักษะ การพัฒนาแนวคิด มีความสามารถใช้ชีวิตอย่างมีคุณภาพ เข้าใจตนเองและผู้อื่น มีวินัยในตนเอง โดยเฉพาะหลักการปฏิบัติในสาขาที่ศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

2. ความรู้ในด้านนาฏศิลป์ ได้แก่ มีความเข้าใจบริบททางวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ เพิ่มความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในสังคมที่หลากหลาย การประเมินผล การรู้จัก การวิเคราะห์และมีทักษะในการตัดสินใจ พัฒนาระบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การคิดสร้างสรรค์ และมีความรู้ความเข้าใจศิลปะประเภทต่างๆในโลก

จุดมุ่งหมายด้านความรู้และทักษะ

1. ความรู้ ให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะการเคลื่อนไหวของร่างกายที่ถูกต้อง และสามารถสอดใส่อารมณ์ความรู้สึกประกอบการเต้นรำ
2. การสร้างสรรค์ด้านการแสดง โดยสามารถประยุกต์หลักการเกี่ยวกับสรีรวิทยามาใช้ในการเต้นรำได้อย่างถูกต้อง
3. การสร้างสรรค์ผลงานการแสดง ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้และทักษะ เพื่อนำไปสู่กระบวนการประดิษฐ์และการเต้นรำในรูปแบบต่างๆ
4. ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา และวัฒนธรรมที่หลากหลาย
5. การประเมินผล ประเมินท่าเต้นรำ การสื่อความหมาย และบทบาทต่อสังคม

หลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์ของวิทยาลัยแสนศอก

หลักสูตรการสอนของวิทยาลัยแสนศอก (Allan Hancock College, <http://www.pcpa.org/CTRAIN.html>) มีลักษณะเป็นการผสมผสาน โดยผู้เรียนสามารถศึกษาทั้งในสาขาวิชาที่เกี่ยวกับทฤษฎีทางศิลปะและงานช่างเทคนิคเกี่ยวข้องกับศิลปะ มีระยะเวลาศึกษา 2 ปี

หลักสูตรการแสดง มีวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับด้านการแสดง ได้แก่ วิชาเทคนิคการแสดงบนเวที การพูด การออกเสียง การเคลื่อนไหวบนเวที ดนตรี และประวัติการละคร

หัวใจของการสอนที่วิทยาลัยนี้คือ การร่วมมือระหว่างผู้สอน ผู้เรียน และศิลปินอาชีพ ในการสร้างผลงานที่เน้นความคิดสร้างสรรค์ ลักษณะการเรียนการสอนคือ ผู้เรียนจะต้องฝึกงานกับผู้เชี่ยวชาญหรือศิลปินอาชีพ ผู้สอนจะมีบทบาทสำคัญที่เป็นทั้งผู้บรรยายในชั้น และเป็นผู้ฝึกปฏิบัติการแสดงจริง

วิธีสอนที่นำมาใช้ คือ การบรรยาย การสาธิต การทำกิจกรรมในชั้น การฝึกหัดอ่าน การทำผลงานการแสดงของผู้เรียน

สรุปการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์อยู่บนพื้นฐานของสหสาขาวิชา และการพัฒนาวิชาการโดยองค์รวม ซึ่งต้องอาศัยการรวมพลังทางวัฒนธรรมทั้งด้านนาฏศิลป์ การละคร และดนตรี การเรียนการสอนนาฏศิลป์ต้องอาศัยความอดทนและกระบวนการเรียนการสอน ทั้งด้านความรู้ การแสดงออก การพูด การฟังและประสบการณ์การแสดง โดยใช้วิธีสอนหลากหลายรูปแบบ กล่าวคือ การอภิปราย การสาธิต การทำกิจกรรม การสังเกต การฝึกหัด ที่สำคัญคือให้ผู้เรียนได้ออกแสดงและนำเสนอผลงานการแสดงของตนเอง

จุดมุ่งหมายในการสอนนาฏศิลป์ คือ การพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ แต่จุดมุ่งหมายที่ต้องการเน้นให้เกิดกับผู้เรียน คือการพัฒนาด้านทักษะจากการฝึกปฏิบัติจนขึ้นชั้น

ความชำนาญและสามารถสร้างสรรค์การแสดงได้ และจุดมุ่งหมายด้านการพัฒนาเจตคติและการรับรู้ในคุณค่าและประสบการณ์ด้านสุนทรีย์ของนาฏศิลป์

สำหรับเนื้อหาของบทเรียนจะมีลักษณะการสอนพื้นฐานของการเรียนนาฏศิลป์ และฝึกการใช้ความคิดสร้างสรรค์และผลิตผลงานของผู้เรียนโดยนำเสนอเป็นผลงานการแสดงในขั้นสุดท้าย กล่าวได้ว่าเป้าหมายสูงสุดของการสอนคือ แนวคิดและผลงานที่สมบูรณ์แบบจากกระบวนการคิดที่อิสระ ความมั่งคั่งของการแสดงประเมินได้จากส่วนประกอบที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องของการแสดง การเคลื่อนไหวของร่างกายตามหลักการที่ถูกต้อง และตรงตามสิ่งที่ได้รับมอบหมายให้ทำ นอกจากนี้ความมั่งคั่งของศิลปะต้องเข้าถึงอารมณ์ ซึ่งทำให้การแสดงมีความหมายและดึงดูดใจผู้ชม

3. วิธีการสอนนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3.1 วิธีการสอนนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในประเทศไทย

การเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทยภาคปฏิบัติมีลักษณะวิธีการสอนที่ได้รับแบบอย่างมาจากครูรุ่นก่อนที่ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา คือ สอนตามลำดับขั้น สอนให้ผู้เรียนฝึกปฏิบัติ และสอนตามความสามารถของผู้เรียน การสอนวิชานาฏศิลป์ในสมัยโบราณเป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนปฏิบัติตามผู้สอน โดยไม่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นหรือความขัดแย้งทางการทำงาน ทำให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนน้อย อย่างไรก็ตามการสอนวิชานาฏศิลป์มีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ผู้สอนนอกจากจะเป็นแม่แบบให้ผู้เรียนแล้วยังต้องสามารถวิเคราะห์ท่าท่าพร้อมทั้งชี้แนะให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจมากขึ้น (โสภา กิมวังตะโก, 2533)

นอกจากนี้การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมการสอนนาฏศิลป์ไทยในวิทยาลัยนาฏศิลป์ ของอุษา สบฤกษ์ (2536) ได้สรุปเกี่ยวกับเทคนิคการสอนนาฏศิลป์ไทยภาคปฏิบัติของผู้เชี่ยวชาญและอาจารย์ผู้สอนนาฏศิลป์ไทยไว้ ดังนี้

1. การแก้ไขข้อบกพร่องให้ผู้เรียนด้วยการจับท่าทำให้ผู้เรียนขณะฝึกหัดปฏิบัติ
2. การอธิบายประกอบการสาธิตอย่างละเอียดช้า ๆ ในจุดบกพร่องของนักศึกษาแต่ละคน
3. การบอกหลักในการจดจำท่าท่า จากยากให้เป็นง่าย
4. การฝึกหัดเบื้องต้นก่อนการสอนทุกครั้ง
5. การให้ดูตัวอย่างจากวีดิทัศน์

6. การสร้างความเป็นกันเองและความใกล้ชิดประดุจพ่อแม่ของผู้เรียนเพื่อเป็นการสร้างแรงเสริมในการเรียน

สรุปได้ว่าวิธีการสอนนาฏศิลป์ไทยภาคปฏิบัติยังคงยึดแนวการสอนที่มีครูเป็นศูนย์กลาง ผู้เรียนยังเป็นผู้รับการถ่ายทอดโดยการเลียนแบบ หรือปฏิบัติตามแบบครูเป็นหลัก ไม่มุ่งเน้นการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนคิดและแสดงความคิดเห็นโดยอิสระ อย่างไรก็ตามหลักสูตรการสอนนาฏศิลป์ไทยในปัจจุบัน ได้มีการนำเนื้อหาเกี่ยวกับการคิดประดิษฐ์ท่ารำเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรภาคปฏิบัติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนด้านนาฏศิลป์สามารถประดิษฐ์ท่ารำและนำออกแสดงเป็นผลงานแนวสร้างสรรค์ได้ โดยผู้สอนจะมีวิธีการสอนและการให้แนวคิดในการประดิษฐ์ท่ารำที่แตกต่างกัน ดังนี้

แนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำของสุรพล วิรุฬักษ์

การเรียนการสอนนาฏศิลป์เกี่ยวกับการประดิษฐ์ท่ารำ เป็นหลักการสอนที่นำมาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ในการประดิษฐ์ท่ารำโดยเฉพาะ ซึ่งสุรพล วิรุฬักษ์ (2543) ให้ความหมายของการประดิษฐ์ท่ารำโดยใช้คำว่านาฏยประดิษฐ์ หมายถึงการคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์แนวคิด รูปแบบ กลวิธีในการสร้างสรรค์การแสดงชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้แสดงคนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรึกษาเนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเดิน การแปรแถว การตั้งซุ้ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญในการทำให้นาฏยศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ และได้กำหนดขั้นตอนการทำงานของนาฏยประดิษฐ์ไว้ดังนี้

1. การคิดให้นาฏยศิลป์ คือเหตุผลที่เกิดการประดิษฐ์นาฏยศิลป์ในโอกาสต่างๆ ได้แก่ การปรับปรุงการแสดง เนื่องจากเป็นพิธีการที่ต้องการการแสดงชุดใหม่ที่เหมาะสมกับโอกาสนั้นๆ การจัดการแสดงเพื่อส่งเสริมกิจกรรมหรือสอดแทรกในการแสดงละคร
2. การกำหนดความคิดหลัก มี 2 ระดับ คือ ระดับเป้าหมาย และระดับวัตถุประสงค์
3. การประมวลข้อมูล คือการรวบรวมข้อมูลมาเป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์ ข้อมูลมีสองลักษณะ คือ ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงคือความรู้ต่างๆที่สืบค้นได้ และข้อมูลที่เป็นแรงบันดาลใจมักเป็นผลงานศิลปะสาขาต่างๆ
4. การกำหนดขอบเขต คือ การกำหนดว่านาฏยศิลป์ครอบคลุมเนื้อหา สาระอะไรบ้าง
5. การกำหนดรูปแบบ มีวิธีกำหนดได้หลายแนวทาง ได้แก่ กำหนดให้อยู่ในแบบแผนของนาฏศิลป์ไทย หรือการกำหนดให้เป็นแบบผสม
6. การกำหนดองค์ประกอบอื่นๆ ได้แก่ ผู้แสดง รูปแบบเครื่องแต่งกาย ฉาก เพลง แสง เสียง เป็นต้น

7. การออกแบบนาฏยศิลป์ มีลักษณะคล้ายกับการออกแบบทัศนศิลป์ ซึ่งสามารถนำทฤษฎีทางทัศนศิลป์ และทฤษฎีแห่งการเคลื่อนไหวมาใช้

ขั้นตอนในการออกแบบนาฏยศิลป์ ประกอบด้วย การกำหนดโครงสร้างโดยรวม การแบ่งช่วงการแสดงออกด้านอารมณ์ ท่าทางและทิศทางการเคลื่อนที่ของผู้แสดงบนเวที การลงรายละเอียดของขั้นตอนต่างๆ

แนวคิดการประดิษฐ์ทำรำของเจलय ศุขะวณิช

เจलय ศุขะวณิช ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงและผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย ได้กล่าวถึงการคิดประดิษฐ์ทำรำพอสรุปได้ว่า (เจलय ศุขะวณิช อ้างถึงในพจนานุกรม สมรรถบุตร, 2538) เป็นลักษณะของการตีบทหรือใช้ภาษานาฏศิลป์ในทำรำของไทย ที่เป็นแบบแผนมาตั้งแต่เดิม คือกลอนตำรารำ และบทรำเพลงช้า เพลงเร็ว โดยใช้กลวิธีที่จะประดิษฐ์ให้ได้ทำรำที่เหมาะสมสวยงาม ผู้ประดิษฐ์ทำรำจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

1. จังหวะและทำนองเพลง เชื่องช้า หรือรวดเร็ว มีลักษณะอ่อนหวาน เศร้าหรือคึกคัก สนุกสนาน
2. จังหวะและทำนองของเพลงที่มีสำเนียงต่างชาติ ก็ต้องเอาลีลาทำรำของชาตินั้นๆ มาประดิษฐ์ให้กลมกลืนกันเป็นลีลาของนาฏศิลป์ไทย
3. เมื่อรู้ทำนองและจังหวะของเพลงจึงกำหนดทำรำให้เข้ากับลีลาของเพลงโดยยึดหลักความสัมพันธ์ของทำนองเพลงกับทำรำ และความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของบทร้องกับทำรำ
4. ลักษณะเพศชาย (ตัวพระ) หรือเพศหญิง (ตัวนาง) เช่น ตัวพระในพม่ารำชวาน ลีลาทำรำจะต้องมีลักษณะกระฉับกระเฉงเข้มแข็งตามท่วงทำนองของนักรบ ส่วนตัวนาง ได้แก่ ฟ้อน ม่านมวงคลลีลาทำรำจะต้องมีลักษณะอ่อนโยน นุ่มนวล เป็นต้น
5. การประดิษฐ์ระบำพื้นเมือง ต้องศึกษาทำรำที่เป็นแม่ท่าหลักของท้องถิ่น แล้วนำมาประดิษฐ์ลีลาเชื่อมทำรำ ให้ครอบคลุมความหมายของเนื้อหาในระบำชุดนั้นๆ โดยคัดเลือกแม่ท่าหลักมาใช้ให้เหมาะสม
6. ไม่ควรไปลอกเลียนแบบลีลาทำรำของภาคอื่นๆ มาปะปนในผลงานการประดิษฐ์ทำรำ เช่น ไปนำเอาลีลาทำรำของภาคใต้มาบรรจุในภาคเหนือ หรือนำลีลาทำรำของภาคเหนือมาบรรจุในเชิงต่างๆ ของภาคอีสาน
7. การคิดประดิษฐ์ทำรำให้คำนึงถึง จุดมุ่งหมายของระบำ รำ ฟ้อนในชุดนั้นๆ ด้วย เช่น ระบำชุดนี้มีจุดมุ่งหมายให้เป็นผู้หญิงล้วน (ตัวนาง) ก็ต้องหลีกเลี่ยงทำรำที่มีการยกเท้า แบะเหยียดม กั้นเข่า ซึ่งเป็นลีลาท่าทางของตัวพระโดยสิ้นเชิง

การเชื่อมท่ารำ สามารถทำได้หลายวิธี คือ การเล่นท่าในขณะที่มีบทเพื่อนทำนอง ยาวๆ การวิ่งแปรแถว ตั้งขุม ยืนพักทำนอง ไล่ลีลาเชื่อมท่า และยืนตั้งแม่ท่ายืดหยุ่นตามจังหวะอยู่กับที่

แนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำของสถาพร สันทอง

สถาพร สันทอง ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ กรมศิลปากร กล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นนักคิดประดิษฐ์ท่ารำที่ดีควรจะต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้ (สถาพร สันทอง อ้างถึงในพจนานามลย์ สมรรคบุตร, 2538)

1. เป็นผู้ที่มีความรู้ในวิชานาฏศิลป์อย่างลึกซึ้ง
2. เป็นผู้ที่มีนิสัยเป็นนักคิดสร้างสรรค์อยู่ตลอดเวลา
3. เป็นผู้คิดค้นและพัฒนาในด้านการแสดงให้มีสิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ อยู่เสมอ
4. ต้องมีความรู้เกี่ยวกับดนตรีและทำนองเพลงต่างๆ ได้เป็นอย่างดี
5. มีความรู้ ความคิด ความสามารถ ในเรื่องการออกแบบเครื่องแต่งกาย
6. เป็นผู้มีความรู้เรื่องอารมณ์ต่างๆ ของการแสดง
7. ต้องศึกษาพัฒนาความรู้ให้กว้างขวางทั้งในด้านวรรณคดี ในด้านภูมิศาสตร์และในด้านประวัติศาสตร์ด้วย
8. ต้องเป็นผู้มีสุนทรีย์ะ รู้จักเลือกใช้แม่ท่ายที่สวยงาม ไปใช้ในการคิดประดิษฐ์ท่ารำโดยหลีกเลี่ยงท่ารำที่ซ้ำๆ กัน

การเชื่อมท่า การเชื่อมท่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะส่งผลให้ผู้คิดประดิษฐ์ท่ารำนำประสบการณ์ที่ได้ฝึกปฏิบัติมาไปใช้ในการสร้างผลงานที่แปลกใหม่ให้มีคุณภาพที่ถูกต้องได้โดยอัตโนมัติ นอกจากนี้แล้วการเชื่อมท่ารำสามารถใช้กับการแสดงรำเดี่ยว และการแสดงที่มีลักษณะเป็นหมู่คณะด้วย

นอกจากนี้จาดรงค์ มนตรีศาสตร์ (อ้างถึงในพจนานามลย์ สมรรคบุตร, 2538) ได้กล่าวถึงการคิดประดิษฐ์ท่ารำให้สื่อความมุ่งหมายของการแสดงได้อย่างชัดเจนว่า ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ ในด้าน ท่าทาง เพลงดนตรีเกี่ยวกับสำเนียง ภาษา บทร้อง เครื่องแต่งกาย อารมณ์ที่แสดงออก และวิญญานของการแสดง

3.2 วิธีการสอนนาฏศิลป์ที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในต่างประเทศ

การสอนนาฏศิลป์ของมหาวิทยาลัยชาร์ลส

การสอนนาฏศิลป์ของมหาวิทยาลัยชาร์ลส (Charles Sturt University, <http://hsc.csu.edu.au/dance/courses/2unite/coreomp>) จัดการเรียนการสอนโดยใช้สื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการสร้างสรรค์ในลักษณะ ดังนี้

1. สื่อการเรียนรู้ทางสุนทรียะ อาจจะเป็นสิ่งของที่มีรูปร่างต่างๆ เป็นข้อความ หรือเป็นสิ่งเร้าที่ผู้เรียนเลือกและนำมาพัฒนาเป็นลีลาท่าทางการเคลื่อนไหว ตามรูปแบบที่ต้องการ หรืออารมณ์ที่ได้รับ
2. สิ่งกระตุ้นจากการฟังเสียง เช่น เสียงดนตรี เครื่องประกอบจังหวะ คำพูด เสียงอื่นๆ การร้องเพลง โคลงกลอน นำมาใช้เป็นแรงจูงใจในการเคลื่อนไหว การสร้างจินตนาการ และนำไปสู่การสร้างสรรค์ท่ารำ
3. สิ่งเร้าจากการได้เห็น โดยการสังเกต หรือการเรียนรู้ จากรูปภาพ รูปปั้น รูปสลัก ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งจากการได้เห็นท่าทางของมนุษย์ตามธรรมชาติ
4. สิ่งเร้าจากแนวคิด เป็นการให้แรงจูงใจ ที่ได้รับจากแนวคิดทั้งจากเรื่องราว หรือความคิดของบุคคล ซึ่งนักประดิษฐ์ท่ารำอาจจะได้แนวคิดนี้มาจากสภาพแวดล้อม อารมณ์ ความรู้สึกที่แสดงออกมาเป็นการกระทำ หรือเป็นการวาดภาพ
5. สิ่งเร้าที่ได้จากการสัมผัส ที่ให้ความรู้สึกต่างๆ ความราบเรียบ การหมุนตัว การยืดตัว เช่น ความรู้สึกเมื่อใส่กระโปรงยาวแล้วหมุนตัว เป็นต้น

การประเมินคุณภาพของการแสดง

ผู้เรียนจะต้องมีความเข้าใจในรูปแบบของศิลปะที่ทำให้เกิดสุนทรียะ เพราะเมื่อนักแสดงสามารถรับรู้ จินตนาการ และสนุกสนานในการแสดงอย่างมีความหมาย นักแสดงจึงจะสามารถสื่อสารความหมายเหล่านี้สู่ผู้ชมได้ หลักการจัดการแสดงจะต้องมีความรู้ในเรื่องเกี่ยวกับจังหวะ ความเข้าใจเกี่ยวกับคำประพันธ์อย่างมีความยืดหยุ่นและสามารถปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ โดยสอดคล้องความสามารถเหล่านี้ลงไปในช่วงการแสดง

คุณภาพของการแสดงที่ผู้เรียนต้องแสดงออก ได้แก่

1. ความยืดหยุ่น คล่องแคล่ว และพลังในการแสดง
2. การแปรเปลี่ยนแถวในการเคลื่อนไหวอย่างเหมาะสม
3. การนำเสนอผลงานสู่ผู้ชม
4. ข้อตกลง หรือหลักเกณฑ์ที่กำหนดของชุดการแสดงนั้นๆ

วิธีการสอนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรการสอนของกระทรวงศึกษาธิการของบริติชโคลัมเบีย

การสอนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรการสอนของกระทรวงศึกษาธิการบริติชโคลัมเบีย

(BC Ministry of Education, [http:// www.bced.gov.bc.ca/irp/fak7/da7cc.htm](http://www.bced.gov.bc.ca/irp/fak7/da7cc.htm).) มีวิธีจัดการเรียนการสอน ดังนี้

วิธีการสอน

1. ใช้วิธีสอนแบบการคิดทำโดยอิสระ ให้ผู้เรียนสำรวจความแตกต่างที่เกิดจากเสียงดนตรีในรูปแบบและทำนองต่างๆ ที่กระตุ้นให้เกิดท่าทางการเคลื่อนไหว โดยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นคนนำ ให้คนอื่นทำตาม สลับกันในลักษณะไม่มีการเตรียมตัวล่วงหน้า แล้วสรุปท้ายให้ทุกคนอภิปรายแสดงความคิดเห็น

2. ครูสอนท่ารำครั้งแรก เป็นการแนะนำท่ารำต่างๆที่เป็นพื้นฐาน จากนั้นให้ทำงานกลุ่ม โดยสร้างสรรค์ท่ารำในครั้งหลัง แล้วให้ออกมาแสดงท่าที่คิดขึ้นในบรรยากาศไม่เคร่งเครียด แล้วครูจึงสอนท่าที่เป็นต้นแบบ สุดท้ายให้อภิปรายว่าท่าต้นแบบมีความคล้ายกับท่าที่คิดขึ้นอย่างไร มีความแตกต่างกับท่าที่คิดขึ้นอย่างไร อะไรคือความแตกต่างเหล่านั้น กลุ่มได้นำสิ่งที่เขาเรียนรู้จากรูปแบบท่ารำครั้งแรกไปใช้กับท่ารำครั้งหลังหรือไม่ แล้วให้ออกมาแสดงได้แก่เขาปรับปรุงการแสดงของเขา จากนั้นให้ผู้เรียนในชั้นระดม ความคิดหัวข้อที่จะใช้ในการคิดสร้างสรรค์ เช่น จากสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว แล้วให้มาแสดงเป็นภาพนิ่งเป็นคู่ๆ ต่อกันไป

สิ่งที่ผู้เรียนจะได้รับจากการเรียน

1. การสร้างสรรค์ท่ารำจากการฟังเพลง และเสียงดนตรี
2. การสร้างสรรค์ และประดิษฐ์ท่ารำจากเรื่องเล่าของแต่ละคน
3. การสร้างสรรค์จากการประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนท่ารำในรูปแบบใหม่
4. การประดิษฐ์ท่ารำใหม่

การประเมินผล

1. เมื่อผู้เรียนคิดประดิษฐ์ท่ารำเอง แล้วตรวจสอบว่าได้นำรูปแบบจากท่ารำครั้งแรกที่สอนไปใช้สร้างสรรค์การแสดงในครั้งหลังหรือไม่ ประสิทธิภาพของการผสมผสานมีความต่อเนื่องของท่ารำต้นแบบกับท่ารำที่คิดขึ้น ท่ารำสื่อความหมายให้เห็นถึงแนวคิดของผู้เรียน

2. เมื่อผู้เรียนสร้างสรรค์ท่ารำตามหัวข้อของชั้น อาจให้แสดงขั้นตอนของการคิดโดยใช้การเล่าเรื่อง เพื่อดูความถูกต้องในการนำเสนอ และการสื่อความหมายตามหัวข้อ

3. ตรวจสอบกระบวนการที่ผู้เรียนใช้สร้างสรรค์ท่ารำว่า ผู้เรียนได้ศึกษาความเป็นไปได้หรือไม่ การเคลื่อนไหวมีความสัมพันธ์กับเสียงเพลงและดนตรีอย่างไร ใช้หลักอะไรในการเลือกการผสมผสาน และการปรับปรุงท่ารำ ผู้เรียนต้องการสื่อความหมายอะไรสู่ผู้ชม

4. ผู้เรียนควรใช้วิดิทัศน์ ภาพสเก็ต หรือไดอะแกรมเกี่ยวกับงานที่สร้างสรรค์ขึ้น ให้สรุปอภิปราย ขั้นตอนและกระบวนการในการสร้างสรรค์ท่ารำ ได้แก่ สิ่งที่ผู้เรียนเลือกใช้ในการผสมผสานและขั้นตอนการสร้างสรรค์ สรุปจุดแข็งและจุดอ่อน ตรวจสอบการแก้ไขปรับปรุงงานของเขาและการทำเพิ่มสะสมงาน

สรุปได้ว่าวิธีการสอนนาฏศิลป์ไทยจะมุ่งเน้นหลักการสอนที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา กล่าวคือการสอนโดยวิธีการเลียนแบบ และการอธิบายประกอบการสาธิตของครู ไม่มุ่งเน้นการให้อิสระในการคิดเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน สัมฤทธิ์ผลของการสอนวัดจากการปฏิบัติตามแบบแผนได้อย่างถูกต้อง สวยงาม ส่วนการสอนการประดิษฐ์ทำรำเป็นหลักการสอนที่เกิดขึ้นใหม่แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์ทำรำเป็นผลงานโดยเฉพาะ ไม่ได้บูรณาการอยู่ในการเรียนการสอนปกติเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน สำหรับวิธีการสอนของสถาบันการศึกษาทางนาฏศิลป์ในต่างประเทศ มีเป้าหมายและวิธีสอนเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ และสามารถสร้างสรรค์ผลงานด้วยตนเองอย่างอิสระ โดยเน้นความสามารถส่วนบุคคลและสามารถทางการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ วิธีสอนที่นำมาใช้คือการใช้สิ่งเร้ากระตุ้นและการสอนการคิดทำอย่างอิสระ อย่างไรก็ตามยังมีการสอนโดยวิธีการเลียนแบบครูเพื่อเป็นต้นแบบหรือสร้างแนวคิดพื้นฐานให้ผู้เรียน

4. การเรียนการสอนนาฏยศาสตร์และการสอนโดยใช้หลักการจินตภาพ

การเรียนการสอนนาฏยศาสตร์ (Improvisation)

การสอนนาฏยศาสตร์ คือการใช้ประสบการณ์ทั้งหมด ซึ่งรวมถึงความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้คิดหรือวางแผนมาล่วงหน้า แสดงออกมาตามที่ตนเองต้องการ แนวคิดของการสอนนาฏยศาสตร์ คือเน้นการนำเสนอทักษะจากการที่ได้ศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาเป็นรูปแบบของแต่ละคน หรือรูปแบบของกลุ่ม ซึ่งการจะพัฒนาทำทางต่างๆ ให้เป็นรูปแบบของตนเองอาจเริ่มจากการเลียนแบบ ผู้ที่มีความชำนาญ จากกลุ่มเพื่อน หรือจากสื่ออื่นๆ

จุดเน้นของการสอนนาฏยศาสตร์ เป็นการสอนที่เน้นการคิดอิสระของผู้เรียนแต่ละคน และกลุ่ม ความเชื่อมั่นในตนเอง การสร้างความคิดรวบยอดของตนเองและของกลุ่ม

การคิดอย่างอิสระหรือนาฏยศาสตร์ เป็นผลจาก

1. การเตรียมการหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า
2. การประดิษฐ์หรือเรียบเรียง โคลงกลอน เพลงดนตรี ฯลฯ ที่เกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นในขณะนั้น
3. การเล่าเรื่อง การร้องเพลง หรือสิ่งอื่นๆ ที่กระทำโดยฉับพลัน
4. การประดิษฐ์ การเปล่งเสียง หรือการจัดการบางสิ่งบางอย่างโดยฉับพลัน

(American College Dictionary cited in Georgette Schmeer, 1994)

หลักการสอนนาฏยศาสตร์

การสอนนาฏยศาสตร์ คือ การสอนนาฏศิลป์ในลักษณะการฝึกใช้ความคิดอย่างอิสระ เป็นการพัฒนาการสอนนาฏศิลป์เพื่อเตรียมพร้อมที่จะเป็นนักประดิษฐ์ท่า และการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ซึ่งมีผู้ที่นำแนวคิดทฤษฎีการสอนนาฏยศาสตร์หรือการคิดท่าโดยอิสระมาใช้ในการเรียนการสอนหลายท่าน เช่น จอร์เจท ซาเนียร์ (Georgette Schmeer, 1994) เพดดี้ชวาทซ์ (Paddy Schwartz, <http://www.umi.com/pqdwebTs=966866>) นอกจากนี้ยังนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสอนการออกแบบท่าเต้นรำ (Choreography) เพื่อช่วยส่งเสริมประสบการณ์ในการคิดสร้างสรรค์ให้สมบูรณ์ขึ้น

หลักการสอนนาฏยศาสตร์ คือ การให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดอย่างฉับพลันด้วยตนเองอย่างอิสระ โดยปราศจากการชี้นำ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อมั่นในตนเองและทำงานสร้างสรรค์จากส่วนลึกภายในใจ โดยผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้การสนับสนุน สิ่งที่ผู้เรียนต้องการกระทำ สร้างความกระตือรือร้น และการให้แรงเสริมทางบวกด้วยการชมเชย ช่วยดูแล และแนะนำด้านประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เรียนต้องค้นพบความหมายของสิ่งนั้นด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้เขาได้ค้นพบโดยอัตโนมัติ สามารถจำแนกหลักการสอนได้ ดังนี้ (Schmeer, 1994)

1. การใช้สิ่งเร้า จากของจริง การจินตภาพ และการสร้างอารมณ์
2. สร้างความมั่นใจในความเป็นอิสระ และความเป็นส่วนตัวในการคิด
3. สร้างความเชื่อมั่นในตนเองโดยให้แรงเสริมและการยอมรับจากสมาชิกในชั้นและครู
4. เน้นการฝึกฝนทั้งด้านกายภาพและจิตใจ

กระบวนการสอน

1. การสอนให้ตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการสอนให้ตระหนักเกี่ยวกับการเรียนรู้ในศิลปะโดยผ่านความรู้สึก ประสบการณ์รับรู้ จากการปฏิบัติหรือการแสดง การตระหนักรู้ในตนเองนี้ เพื่อพัฒนานักแสดงให้ใช้ร่างกาย และจิตใจตอบสนองกันอย่างกลมกลืน ในจังหวะของการเคลื่อนไหวลีลาท่าทาง นอกจากนี้ยังเป็นการสอนให้ตระหนักรู้ในเนื้อหา หลักการ ของสิ่งที่จะทำ
2. การสร้างความตึงเครียดและผ่อนคลายส่วนของร่างกาย เป็นวิธีหนึ่งในการสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง โดยการผ่อนคลายกล้ามเนื้อทำให้เกิดความพอดี เพราะการไม่ได้เน้นเรื่องการใช้กล้ามเนื้อที่ถูกต้องในขณะที่ฝึกปฏิบัติ เป็นสาเหตุของการใช้ส่วนของร่างกายในการเคลื่อนไหวที่ไม่ถูกต้อง และต้องได้รับการแก้ไขโดยการแนะนำจากผู้สอน
3. การทำกิจกรรมอย่างอิสระ การแสดงนาฏศิลป์เกิดจากการรวมกันของร่างกาย จิตวิญญาณ และการบรรเลงดนตรี ตามความเชื่อว่า ความรู้สึกอิสระในการสร้างสรรค์ โดยการปลด

ปล่อยตนเอง เหมือนกับความเป็นตนเองสูญหายไปจากความรู้สึกในช่วงเวลานั้น กล่าวคือการปล่อยใจไปกับ จินตนาการ และเสียงดนตรี ความรู้สึกหรือคุณภาพที่เกิดขึ้นจะดีที่สุด

4. การเรียนรู้ความเป็นผู้นำและผู้ตามกลุ่ม การเป็นผู้นำและผู้ตามมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็น การเรียนรู้ในข้อที่ 2 และ 3 เพราะการรู้จักความเป็นผู้นำและผู้ตามจะนำไปสู่ความร่วมมือในการแสดงที่มีผู้แสดงตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

5. การสอนทักษะการสังเกต การได้เห็น และความรู้สึกจากการผ่านประสบการณ์รับรู้ มีความสำคัญต่อการพัฒนาและปรับปรุงตนเองมาก ไม่ว่าจะเป็นการแสดงจริง การฝึกซ้อม จากเทคนิคการสอนในชั้นเรียน หรือการชมการแสดงของนักแสดงคนอื่นๆ การมีทักษะการสังเกตที่ดี จะสามารถตอบคำถามข้อสงสัยต่างๆ ให้ผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เช่น จะตัดสินใจใช้ลีลาท่ารำแบบ ไหน รูปแบบการพัฒนาลีลาท่ารำที่มีการเปลี่ยนแปลง หรือแม้แต่การเป็นผู้นำผู้ตาม โดยวิธีการสังเกตจากการได้ดู และความรู้สึกผ่านประสบการณ์รับรู้

6. การสอนโดยใช้หลักจินตภาพ มีความเชื่อว่าความคิดฝัน เป็นกระบวนการหนึ่งของการคิดสร้างสรรค์ ควรสนับสนุนให้ผู้เรียนใช้การคิดฝัน โดยทำให้มีความหมายด้วยตนเองอย่างอิสระ ซึ่งอาจเกิดจากการให้ผู้เรียนได้ชมการแสดงหลายๆอย่าง ซึ่งเป็นผลให้เกิดการสร้างสรรค์จากงานที่ได้ชม

ขั้นตอนการสอนของครู

1. การแนะนำ โดยการฝึกการเคลื่อนไหวในลักษณะเดียวกันทั้งชั้น จากนั้นจึงพยายามให้ผู้เรียนพัฒนาไปตามรูปแบบของตนเอง
2. สอนการปฏิบัติและการสังเกต โดยแนะนำการเคลื่อนไหวในลักษณะที่ถูกต้อง ไม่ถูกต้อง เพื่อให้เกิดความตระหนักในศิลปะที่มีคุณภาพและเกิดพลังในการสร้างสรรค์งาน
3. การทำงานร่วมกันเพื่อสร้างการยอมรับนับถือ และเกิดการรวมพลังในการทำงานกลุ่ม
4. ให้ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับการสอนนาฏยสรรค์ โดยยึดหลักการ 3 ข้อ คือ ความเป็นอิสระ การเปิดอารมณ์ และการเชื่อมโยงสัมพันธ์

ผลจากการเรียนรู้ของผู้เรียน

1. ความสมดุลของการตระหนักรู้ในตนเองและเข้าใจผู้อื่น ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างการตระหนักทั้งภายใน และภายนอก เกิดความเชื่อถือเข้าใจความรู้สึกของตนเองและผู้อื่น เห็นความสำคัญในการได้รับประสบการณ์การแสดง ซึ่งเป็นกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ต่อไป

2. มีลักษณะเป็นทั้งนักปฏิบัติและนักประดิษฐ์ผลงาน ช่วยพัฒนาให้ผู้เรียนรู้จักปรับปรุง สร้างสรรค์การแสดง รู้เทคนิค และแบบแผนการแสดงที่สมบูรณ์ตามวิถีทางใหม่ มีความตระหนัก และเข้าใจในลีลาการแสดงที่เหมาะสมกับตนเองและคนอื่น เป็นผู้นำในการแสดงได้

3. เข้าใจในโครงสร้างและรูปแบบการจัดการแสดง ไม่ว่าจะเป็น การใช้แสง เสียง อุปกรณ์ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ สามารถสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์

4. ค้นพบรูปแบบอย่างไรที่ตนเองต้องการและสามารถจัดการแสดงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้สามารถเรียนรู้ในการเลือกชุดการแสดง การจัดการต่างๆ อย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องใช้เวลา คิดมาก มีความคล่องแคล่ว สามารถปรับเปลี่ยนตามท่วงทำนองดนตรีได้ รู้จักการประสานงาน กลุ่ม (Schwartz, <http://www.umi.com/pqdwpTs=966866>.)

นอกจากนี้ จอร์จเกท ชาเนียร์ (Schneer, 1994) กล่าวว่าการสอนการคิดทำเต็นรำโดยอิสระนี้ ยังมีผลต่อผู้เรียนทั้งด้านรายบุคคลและกลุ่ม คือ

ผลการสอนด้านรายบุคคล

1. ด้านอารมณ์และความเชื่อมั่นในตนเอง ทำให้สามารถแสดงต่อหน้าคนอื่นโดยปราศจากความอาย เป็นแรงเสริมทำให้เกิดพลังในตนเอง และความมั่นใจในการเข้าสังคมภายนอกชั้นเรียน

2. ลักษณะของการสังเกต โดยการศึกษาการแสดงบนเวที จากโทรทัศน์ ในชั้นเรียน การแสดงของศิลปินที่มีความสามารถ เป็นการฝึกการสังเกตอย่างฉลาด และบ่อยๆ จะพัฒนาให้เกิดทักษะมากขึ้น การสังเกตต้องสังเกตทั้งด้านอารมณ์ ความรู้สึก ลักษณะการจัดการแสดง รวมทั้งการเคลื่อนไหวในชีวิตประจำวัน

3. เสริมสร้างประสบการณ์ ผลจากการสังเกตและการได้ดูการแสดงด้วยความรู้สึกและอารมณ์ เป็นทักษะที่ทำให้เกิดประสบการณ์ที่กว้างขึ้น

4. ความเชื่อถือ ความเชื่อถือทำให้เกิดความร่วมมือไม่ใช่อำนาจต่อต้าน มีความมั่นใจและความปลอดภัย

5. ความสัมพันธ์กับผู้อื่น แต่ละคนมีอิสระในการจินตภาพของตนเอง แต่จินตภาพใน ส่วนที่คล้ายกันจะมีพลังในการสร้างสรรค์งาน

6. ความคิดฝันและความเป็นอิสระ การคิดฝัน คือการผสมผสานของจินตภาพ จินตนาการ และเรื่องราวจากคำบอกเล่า เพราะการคิดทำอิสระส่วนหนึ่งเป็นการเคลื่อนไหวจาก จินตภาพในใจ เป็นการประสานกันระหว่างร่างกายและจิตใจ

ผลของกระบวนการกลุ่ม

ทำให้เกิดวัฒนธรรมของกลุ่มซึ่งเกิดจากการผสมผสานความแตกต่างของบุคคล การสร้างกลุ่มสมาชิกแต่ละคนมีอิทธิพลในรูปแบบ การเคลื่อนไหวที่เหมือนกันทำให้เกิดความสวยงาม การตระหนักในการเป็นสมาชิกของกลุ่ม คือประสบการณ์ที่จะพัฒนาสมาชิกในชั้นเรียน การพึ่งพาอาศัยในการประดิษฐ์ทำของกลุ่ม การมีส่วนร่วมกันอย่างแท้จริงจะทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานร่วมกัน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนใช้หลัก 3 R

1. Recognition การให้ตัวอย่างท่าทางการเคลื่อนไหว โดยใช้สัญลักษณ์ (ภาษาท่า) ในลักษณะต่างๆ
2. Release การให้อิสระ ภาวะที่ผ่อนคลาย โดยไม่สั่งให้ผู้เรียนปฏิบัติตามคำบอก
3. Reinforcement คือการให้แรงเสริม และยอมรับการปฏิบัติของผู้เรียน

นอกจากนี้ จอร์จเกท ชาเนียร์ (Schneer, 1994) ยังได้เสนอแนวเนื้อหาสาระของการสอน (Themes) ที่มีลักษณะทั้งที่เป็นสิ่งกระตุ้นด้วยวาจา และมีลักษณะเป็นกิจกรรมไว้ 146 ประเด็น ซึ่งแต่ละเนื้อหาจะสามารถนำมาใช้กับผู้เริ่มต้น ผู้มีประสบการณ์และคุณลักษณะต่างๆ ที่ต้องการส่งเสริมผู้เรียน โดยใช้สัญลักษณ์กำหนด เช่น S = Solo, D = Duo, G = Group, Art = Artistic, Emc = Emotional, Imag = Imagination, Tech = Technical เป็นต้น ดังตัวอย่างตารางต่อไปนี้

เนื้อหา Theme	จำนวนผู้ฝึกหัด Number of participants		ประเภท Category
	ผู้ฝึกเบื้องต้น Beginner	ผู้ที่มีประสบการณ์ Experienced	
	อะไรที่ทำให้ท่านรู้สึกถึงความสำคัญของส่วนต่างๆของร่างกายเป็นพิเศษ		
ก. ใช้วิธีการคิดอิสระจะทำให้เกิดความรู้สึกเช่นนั้น		S	Emo
ข. การคิดอย่างวิเคราะห์และแสดงความสามารถของร่างกายออกมา		S	Emo
ค. เคลื่อนไหวส่วนต่างๆของร่างกายจนมีความรู้สึกว่าเป็นอิสระ		S	Tech
ง. พุดในสิ่งที่ช่วยสนับสนุนการเคลื่อนไหวออกมาต่างๆ เช่น ขา หัว แล้วเคลื่อนไหวโดยใช้การคิดอย่างอิสระพร้อมทั้งอธิบาย		S	Tech

ผู้สอนสามารถประเมินพัฒนาการและคุณภาพของผู้เรียนโดยการประเมินว่าบรรลุตามวัตถุประสงค์และคุณลักษณะที่เป็นผลจากการเรียนของผู้เรียน

การสอนนาฏศิลป์โดยใช้หลักการจินตภาพ

จินตภาพ หมายถึง การสร้างภาพในใจ โดยอาศัยการสร้างจากประสบการณ์ของการรู้สึกและสร้างจากข้อมูลในความทรงจำ หรือเป็นประสบการณ์ที่สร้างขึ้นจากความจำด้วยตา (Winn, 1980) ส่วนไพวิโอและเบค (Paivio and Begg, 1981) ให้ความหมายของจินตภาพว่า หมายถึง แบบการคิด เช่น การจินตนาการสิ่งต่างๆ ซึ่งจะถูกสร้างขึ้นหรือควบคุม โดยบุคคลนั้นอย่างรวดเร็วมาก และมาร์ตินกล่าวว่า จินตภาพ หมายถึง ภาพที่แทนสิ่งต่างภายในใจที่ไม่ได้เกิดขึ้นจริง บุคคลมีความสามารถในการนึกภาพเหตุการณ์และสิ่งต่าง ๆ ที่เราเคยมีประสบการณ์มาก่อน และสามารถแทนเหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ที่เราสร้างจินตนาการขึ้นมาได้เอง (Matlin, 1983 อ้างถึงในเมธี เฟื่อนทอง, 2534)

ดังนั้นกล่าวได้ว่า จินตภาพเป็นภาพที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ อาจเกิดจากการได้เห็นหรือจินตนาการขึ้นจากประสบการณ์ที่บุคคลนั้นๆ ได้รับและสั่งสมไว้ในความทรงจำ

การนำหลักการจินตภาพมาใช้ในการเรียนการสอนนาฏศิลป์

การสอนนาฏศิลป์ ครูอาจใช้วิธีสอนหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การสาธิต การใช้จินตภาพ ใช้ดนตรีประกอบ จังหวะเพลง การสอนโดยการพูดการบอก การใช้วิธีจับสัมผัสผู้เรียน สำหรับความคิดสร้างสรรค์นั้นอาจเกิดได้จากสอนพื้นฐานความรู้และความรู้สึกจากเสียงทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ซึ่งทำให้ผู้เรียนได้แสดงความสามารถที่มีอยู่ในตัวเขาเองออกมา จุดมุ่งหมายหลักคือ ให้ผู้เรียนทำด้วยตนเองให้มากที่สุด ก่อนที่ครูจะบอกคำตอบที่ถูกต้องเพื่อให้ผู้เรียนได้ฝึกการแก้ปัญหา เพราะการบอกสิ่งที่ถูกตั้งแต่แรก จะเป็นการปิดกั้นความคิดของผู้เรียน และสร้างนิสัยการไม่รู้จักคิดติดตัวไปตลอด สิ่งที่สำคัญคือการส่งเสริมความกระตือรือร้นในการเรียนให้ผู้เรียนเสมอ โดยเฉพาะเมื่อผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้น อยากรู้ อยากทำไม่ควรมีข้อจำกัดใด ๆ (Franklin, 1996)

การเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ หลักที่สำคัญที่สุด คือต้องมีความรักและชื่นชมในศิลปะมายเดนส์ (Mydans, 1993 cite in Franklin, 1996) กล่าวว่า ข้อปฏิบัติที่สำคัญที่สุดข้อหนึ่งของนักแสดงคือ การแสดงนาฏศิลป์ที่งดงามออกสู่สายตาประชาชนได้อย่างดีอย่างน่าชื่นชมนั้นต้องงดงามจากข้างใน (จิตใจ) ของนักแสดงด้วย

วิธีสอนโดยใช้หลักการจินตภาพสามารถนำมาใช้ในชั้นเรียนได้ ดังนี้

1. ค้นหาการใช้หลักจินตภาพที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคน เพราะผู้เรียนบางคน อาจไม่สามารถใช้จินตนาการได้ดีในระหว่างการเรียน แต่ใช้ได้ดีในการประดิษฐ์ท่ารำ หรือการสอนให้คิดท่าโดยอิสระ
2. การใช้จินตภาพในลักษณะของการสร้างแรงจูงใจในการเรียน หรือการทำผลงาน
3. ใช้หลักกายวิภาคมาช่วยในการจินตนาการ การสอนจินตภาพต้องให้ทั้งความรู้ ประสบการณ์ การสัมผัสจับท่า เสียงดนตรี และกระตุ้นโดยการสาธิตให้ดู
4. ใช้รูปภาพและการอธิบายของครูร่วมกับวิธีการข้างต้นจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดสร้างสรรค์ และจินตนาการต่างๆ
5. การใช้มือสัมผัส จับต้อง จะช่วยในการสร้างภาพทั้งในด้านขนาด ช่องว่าง และกำหนดทิศทางในการเคลื่อนไหวได้ โดยมีการทดลองใช้กับผู้เรียนที่พิการหูหนวกมาแล้ว
6. ระมัดระวังในการใช้คำพูดที่กดดัน หรือบีบบังคับผู้เรียนให้อยู่ในแบบตลอด แต่ให้อยู่ในภาวะที่ผ่อนคลายและบรรยากาศของความร่วมมือให้มากที่สุด
7. หลีกเลี่ยงการบอกคำตอบที่ชัดเจน แต่ควรสร้างความคิดด้วยตัวผู้เรียนในลักษณะคำถาม และยอมรับในการตอบของผู้เรียน
8. หลีกเลี่ยงการปฏิเสธจินตภาพของผู้เรียน แต่ให้ผู้เรียนอธิบายสิ่งที่เขาคิด ยึดหลักการยึดหยุ่น การมีพลวัตร
9. บอกผู้เรียนเกี่ยวกับการสร้างจินตภาพในช่วงเวลาที่ผู้เรียนพัก เพื่อช่วยการเรียนรู้ในขั้นตอนที่ยาก
10. ใช้จินตภาพช่วยในการสอนเรื่องการจัดแถวในการเรียน และการแสดงให้มีความหลากหลายขึ้น
11. การใช้จินตภาพในการคิด ซึ่งจะแตกต่างจากการสร้างภาพล้อเลียน หรือการเลียนแบบที่ต้องมีการพิจารณาแยกแยะ แต่การใช้จินตนาการอาจได้รูปแบบและลักษณะที่ต่างไปจากปกติ
12. การสร้างภาพจากการใช้ประสาทการรับรู้โดยตรงมาใช้ในการจัดแถว หรือการแก้ปัญหาในการเคลื่อนไหว จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในการแก้ไขปรับปรุงท่าทางที่ถูกต้อง

การปฏิบัติสำหรับผู้เรียน

1. ผู้เรียนต้องเตรียมพร้อมทั้งร่างกายและจิตใจ เน้นการทำใจให้ผ่อนคลาย การฝึกจิตใจมีความสำคัญเท่ากับการฝึกหัดทางกาย ซึ่งต้องฝึกหัดเป็นประจำทุกวัน
2. ทำให้จิตใจและร่างกายไปในทางเดียวกัน และสังเกตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

3. ลองใช้จินตภาพในชั้นเรียน เช่น สร้างภาพในใจว่ามีของอยู่บนป่า แล้วหมุนตัว
4. เสริมความคิดด้านจินตภาพในการเคลื่อนไหวหรือการเดินรำ เช่น ให้ความสนใจคำต่างๆ เช่น ฉับยุบบนอากาศ คำว่าอากาศ อาจจะมีกระโดด เป็นต้น
5. ฝึกหัดทุกครั้งที่มีโอกาส โดยเน้นร่างกายเป็นส่วนๆ
6. ผลของการเรียนทำให้เกิดการสร้างภาพในลักษณะเฉพาะ จนถึงระดับที่เป็นสากลทักษะในการปฏิบัติเป็นประจำ จะทำให้สามารถสร้างจินตภาพโดยตรงได้
7. การซ้อมการแสดงด้วยความสนใจหรือตั้งใจเป็นอีกขั้นหนึ่งของการฝึกหัดจินตภาพ
8. มีวิธีการหลายวิธีในการส่งเสริมการฝึกทางจิตใจ เช่น การฝึกการใช้เสียงจากภายใน การนับจังหวะหรือร้องเพลงในใจ

ตัวอย่างการสอนโดยใช้จินตภาพ (Paivio, 1971, Overby, 1990., Studd, 1983., Hanrahan & Salmela, 1990 cited in Minton, 1997)

ประเภทของจินตภาพ	ความหมาย	ตัวอย่าง
ภาพ	ภาพในใจ	คิดว่าร่างกายของท่านคือดาวดวงหนึ่ง
ความสามารถในการเคลื่อนไหวร่างกายผ่านระบบประสาท	ความรู้สึกเกี่ยวกับร่างกาย	จินตนาการความรู้สึกว่าเท้าของท่านเดินอยู่ใกล้ๆความร้อน
ทางตรง	จากการซ้อมละครหรือได้เห็นการแสดงท่าเต้นที่มีลักษณะพิเศษเก็บไว้ในใจ	คิดว่าตัวเองกำลังกระโดด
ทางอ้อม	อุปมาจากการเคลื่อนไหว ของสิ่งภายนอก ร่างกาย	เคลื่อนไหวเหมือนใบไม้แห้งซึ่งลอยอยู่บนพื้นดิน
ลักษณะพิเศษ	มโนภาพที่ส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายโดยเฉพาะ	ยกแขนข้างหนึ่ง เน้นที่ความรู้สึกถึงความหนักของแขน
ทั่วไป	มโนภาพทั่วไป ซึ่งรวมถึงร่างกายทั้งหมด	จินตนาการว่าร่างกายทั้งหมดคือสิ่งที่ไปรุ่งแสง

5. บรรยากาศการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

บรรยากาศการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ควรสอดคล้องกับลักษณะมนุษยนิยม (Humanism) และลักษณะเฉพาะของผู้เรียน กล่าวคือลักษณะที่ส่งเสริมหรือกระตุ้นความสนใจ มีความเป็นกันเอง มีอิสระในการทำงานด้วยตัวเอง และมีอิสระที่จะสร้างสรรค์ความพอใจ ซึ่งเป็นการยอมรับความเป็นคนแต่ละคน และความเป็นปกติวิสัยของคนผู้นั้นในทางความคิด ซึ่งสอดคล้องกับที่ ออสบอร์น (Osborn, 1963) กล่าวว่า บุคคลจะคิดได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับความปลอดภัยทางจิต และบรรยากาศที่กระตุ้นให้คิด และสมิท (Smith, 1972) ที่ว่าสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในการช่วยพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ คือบรรยากาศที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนสำรวจและศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

นอกจากนี้ สมิทและฮิลเดรท (Smith and Hildreth, 1971 อ้างถึงในอารี พันธมณี, 2540) มีความเห็นว่าบรรยากาศในสถาบันการศึกษาและในชั้นเรียนมีผลต่อการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนมาก ห้องเรียนที่ผู้เรียนสามารถแสดงความคิดใหม่ๆ แปลกๆ ของตนเองโดยเฉพาะได้เต็มที่ และผู้เรียนมีความรู้สึกเป็นอิสระไม่ถูกควบคุมจากระเบียบวินัยที่เคร่งครัดจนเกินไป รวมทั้งมีการส่งเสริมให้ผู้เรียนแต่ละคนได้รู้จักแก้ปัญหา ย่อมเป็นห้องเรียนที่สนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน กล่าวได้ว่าห้องเรียนที่มีคุณค่าในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์นั้นจะต้องจัดให้มีที่ว่างและช่วงเวลาในการจัดกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้ใช้ทำงานอย่างอิสระในเวลาที่เขาต้องการ สนับสนุนการทำงานเป็นกลุ่ม และมีโอกาสได้ทำงานคนเดียวตามที่เขาต้องการ จะเห็นได้ว่าการจัดบรรยากาศของการเรียนควรคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ

1. บรรยากาศด้านกายภาพ หมายถึง การจัดสภาพแวดล้อม และอุปกรณ์การเรียนการสอนที่เหมาะสม สะดวก และเพียงพอ เช่น การจัด โต๊ะ เก้าอี้ ให้เหมาะสมกับจำนวนผู้เรียนว่าเป็นกลุ่มเล็ก หรือกลุ่มใหญ่
2. บรรยากาศด้านสมอง หมายถึง กิจกรรมต่างๆ ที่ครูจัดขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดแบบต่างๆ เช่น คิดแก้ปัญหา คิดหาเหตุผล คิดคล่อง คิดยืดหยุ่น คิดริเริ่มแปลกใหม่ คิดละเอียดลออ และการคิดจินตนาการ เป็นต้น ทั้งนี้ครูควรสนับสนุนให้ผู้เรียนคิดอย่างกว้างไกล โดยพยายามช่วยให้ผู้เรียนขจัดอุปสรรคหรือข้อจำกัดต่างๆ ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนให้ลดน้อยลงไป
3. บรรยากาศด้านอารมณ์ ซึ่งครูจะมีบทบาท ทั้งด้านเจตคติของครู และการช่วยส่งเสริมหรือยับยั้งความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน ผู้เรียนจะสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของตนได้ดีเมื่อผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีพลัง รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม รู้จักเคารพตนเองและผู้อื่น การสร้างบรรยากาศทางอารมณ์ที่เหมาะสมเช่นนี้ ครูควรทำให้ผู้เรียนรู้สึกไว้วางใจในตัวครู ในระยะแรกๆของการคิดงานสร้างสรรค์ ผู้เรียนมักรู้สึกไม่แน่ใจในงานที่ทำ ไม่อยากเสี่ยงทำในสิ่ง

ที่แปลกออกไปจากคนอื่น บางครั้งอาจจะรู้สึกสิ้นหวังแต่ครูควรให้ความสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ที่ปลอดภัยจากการอาจไม่เป็นที่ยอมรับ หรือการที่อาจจะถูกวิพากษ์วิจารณ์ ดังนั้นบรรยากาศที่เหมาะสมกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์คือบรรยากาศแห่งความไว้วางใจและการสนับสนุนซึ่งกันและกัน (สมศักดิ์ ภาววิภาดาธรรม, 2542)

6. การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอนนาฏศิลป์

แนวคิดเกี่ยวกับการวัด

การวัด คือการนำมาตรามาใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากการทดสอบ เป็นการอธิบายข้อมูลโดยใช้ตัวเลข (Guildford, 1954 อ้างถึงใน Brown, 1970) ที่กำหนดตามกฎเกณฑ์ เพื่อสามารถเปรียบเทียบสิ่งของหรือบุคคลต่าง ๆ ว่ามีองค์ประกอบตรงกับสิ่งที่วัดหรือไม่ ขั้นตอนในการวัดผลประกอบด้วย

1. การให้นิยามมิติหรือองค์ประกอบที่จะวัด เช่น ความสามารถทางการอ่าน ประกอบด้วย การเข้าใจความหมายของคำศัพท์ ความเข้าใจทางไวยากรณ์ ความสามารถในการจับประเด็น และรายละเอียดที่สนับสนุน การตีความความหมายโดยนัย ความเข้าใจในกลวิธีที่ผู้เขียนใช้ ฯลฯ
2. ผู้วัดจะกำหนดเครื่องมือและวิธีการที่จะใช้วัดมิติหรือองค์ประกอบของสิ่งที่วัดว่าเป็นแบบทดสอบมีตัวเลือก หรือแบบให้ผู้รับการสอบเป็นผู้ให้คำตอบเอง ฯลฯ เพื่อวัดพฤติกรรมที่แสดงออกถึงองค์ประกอบหรือมิติที่จะวัด
3. ผู้วัดจะกำหนดกฎเกณฑ์ที่จะใช้วัด เช่น กำหนดเวลา สถานที่สอบ ฯลฯ
4. ผู้วัดจะกำหนดมาตราของหน่วยการวัดว่าจะให้น้ำหนักเป็นคะแนนเท่าใด ตามความสำคัญ

แนวคิดเกี่ยวกับการวัดทักษะการปฏิบัติ

การวัดทักษะการปฏิบัติต้องให้ผู้เรียนมีการปฏิบัติงานที่แน่นอน หากประมวลแนวคิดของนักวัดผลทั้งหลายจะพบว่าทักษะการปฏิบัติงานเป็นความสามารถซึ่งอาจเป็นด้านสมอง (Cognitive Skills) หรือไม่ใช่ทางสมอง (non - cognitive skills หรือ manual skills) ก็ได้ ทั้งนี้ทักษะดังกล่าวสามารถทดสอบได้โดยให้ผู้ถูกทดสอบแสดงให้ดู เพื่อจะได้ข้อมูลในการตัดสินระดับความสามารถในการปฏิบัติงานทั้งความถูกต้องในกระบวนการปฏิบัติงาน หรือคุณภาพของผลงาน การวัดภาคปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการที่วัดทักษะการปฏิบัติโดยสิ่งที่วัดหรือทักษะที่วัด (Object of measurement) เป็นความสามารถด้านใดด้านหนึ่งก็ได้ (สุวิมล ว่องวานิช, 2539)

การวัดทักษะปฏิบัติเป็นการวัดที่ใช้สถานการณ์เพื่อใช้ทดสอบการปฏิบัติงานของบุคคล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการวัดพฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ละคน ทั้งนี้ผู้วัดจะได้รับมอบหมายให้ทำงานชิ้นใดชิ้นหนึ่ง มีกระบวนการทำงานตามขั้นตอนที่ควรจะเป็น จุดมุ่งหมายสุดท้ายได้เป็นผลงานออกมา การวัดภาคปฏิบัติจึงเป็นการวัดกระบวนการปฏิบัติงาน (process) และการวัดคุณภาพของงานที่ได้จากการปฏิบัติ (product) ในการวัดการปฏิบัตินั้น ถ้างานที่มอบหมายให้ทำเป็นงานกลุ่ม ผู้เรียนมักจะได้รับผลการประเมินผลตามกลุ่มทำงาน แต่ถ้างานนั้นสามารถแยกทำเป็นคนๆได้ ผู้เรียนควรจะได้รับผลการประเมินผลที่ละคน

กระบวนการวัดทักษะการปฏิบัติ

กระบวนการวัดทักษะการปฏิบัติมีขั้นตอนที่แตกต่างจากการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการวัดด้านจิตพิสัย เนื่องจากการวัดผลด้านทักษะปฏิบัติต้องมีการจัดสภาพการณ์ให้ผู้เรียนได้มีการปฏิบัติจริง และผู้สอนใช้วิธีการสังเกตในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมการทำงานของผู้เรียนระหว่างการปฏิบัติงาน ดังนั้นการวัดทักษะการปฏิบัติส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับเตรียมการเรื่องสถานที่ อุปกรณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติ กระบวนการวัดผลด้านทักษะการปฏิบัติมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

1. การกำหนดงานให้ผู้เรียนปฏิบัติ ในขั้นนี้ผู้สอนต้องศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตรว่ามุ่งเน้นให้ผู้เรียนทำกิจกรรมใด ต้องการให้บรรลุผลในเรื่องใด แล้วกำหนดงานให้สอดคล้องกับหลักสูตรรายวิชานั้น
2. การกำหนดสถานการณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน ผู้วัดต้องกำหนดสถานการณ์หรือเงื่อนไขในการปฏิบัติงานแก่ผู้เรียนให้ชัดเจนว่าจะมีลักษณะใด การวัดทักษะอาจเกิดขึ้นในสภาพการณ์จริง (natural setting) ในสถานการณ์ที่มีการจำลองให้คล้ายคลึงกับสภาพการณ์จริง (simulated setting) ในสถานการณ์ที่ผู้สอนควบคุมเงื่อนไขต่างๆ ในการทำงาน เพื่อการทดสอบกระบวนการปฏิบัติงานในครั้งนั้นๆ (controlled test) หรือในสถานการณ์ที่ไม่ต้องลงมือปฏิบัติงานแต่วัดโดยการทดสอบด้วยข้อสอบ
3. การกำหนดคุณลักษณะที่ใช้ในการวัดทักษะ โดยเน้นให้เห็นว่าการปฏิบัติงานนั้นให้ความสำคัญกับการวัดกระบวนการหรือผลงาน หรือทั้งสองส่วน และจะวัดผ่านตัวบ่งชี้อะไรบ้าง
4. การกำหนดวิธีการวัดภาคปฏิบัติที่เหมาะสมกับพฤติกรรมที่จะวัด วิธีการที่ใช้มีหลายประเภท ได้แก่ การทดสอบด้วยข้อสอบ การให้ปฏิบัติงานจริง การให้ส่งสิ่งของที่ผลิตได้
5. การกำหนดความเหมาะสมของเครื่องมือที่ใช้ ความเหมาะสมของผู้วัด ช่วงเวลาที่ทำ การวัด ในขั้นตอนนี้ผู้วัดต้องตัดสินใจเกี่ยวกับประเภทของเครื่องมือที่ใช้ในการที่วัด การสร้างเครื่องมือ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การกำหนดเกณฑ์การให้คะแนน

6. การกำหนดวิธีการประเมินผลและรายงานผลการวัดทักษะการปฏิบัติ กระบวนการวัดทักษะการปฏิบัติจะยังไม่สิ้นสุดจนกว่าจะมีการประเมินผลและรายงานผลความสามารถในการทำงานของผู้เรียน วิธีการประเมินผลการวัดทักษะมีหลายแบบ คือ การประเมินผลแบบอิงกลุ่ม การประเมินผลแบบอิงเกณฑ์ การประเมินผลแบบอิงความก้าวหน้าของผู้เรียน

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินความคิดสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ถึงแม้ว่าจะมีคุณลักษณะที่เป็นนามธรรม แต่นักวิชาการในสาขานี้พยายามแสวงหาแนวทางที่จะวัดคุณลักษณะดังกล่าวนี้ให้ได้ เช่นเดียวกับกับการวัดนามธรรมลักษณะอื่นๆ ของมนุษย์ เช่น สถิติปัญญา ฯลฯ โดยเหตุที่ความคิดสร้างสรรค์เป็นนามธรรม จึงมีวิธีการวัดที่แตกต่างกันหลายวิธี แต่ละวิธีก็มีข้อจำกัด ข้อดีข้อเสียแตกต่างกันไป อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า เท่าที่นิยมกันในปัจจุบันการวัดความคิดสร้างสรรค์สามารถกระทำได้ 3 วิธี คือ

1. การสังเกตพฤติกรรม
2. การวัดโดยใช้แบบทดสอบ
3. การตรวจคุณภาพของผลงาน

แต่ละวิธีมีแนวปฏิบัติโดยสังเขปดังนี้ (กรมวิชาการ, 2539)

1. การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน เพื่อประเมินความก้าวหน้าทางความคิดสร้างสรรค์ กระทำได้ 2 ลักษณะ กล่าวคือ เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการประเมิน การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนแบบเป็นทางการ อาจใช้แบบสอบถาม แบบมาตรวัดประเมินค่า การสัมภาษณ์หรือสอบถามความคิดเห็นจากครู การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียนทั้ง 2 ลักษณะสังเกตได้จากความกระตือรือร้นในการร่วมกิจกรรมแต่ละกิจกรรม และพฤติกรรมที่ปรากฏ เช่น มีความมั่นใจในการแสดงออก เช่น กล้าพูด กล้าซักถาม มีความพยายามในการคิดแก้ปัญหา ความอดทน ตลอดจนการเอาใจใส่ต่อการปฏิบัติกิจกรรม ยอมรับในสิ่งแปลกๆ พุดแสดงความคิดเห็นได้อย่างรวดเร็ว สามารถปรับตัวได้ดีในบรรยากาศที่อิสระ เป็นต้น

2. การวัดโดยใช้แบบทดสอบ การวัดด้วยวิธีนี้เริ่มต้นจากการสร้างแบบทดสอบขึ้นก่อน โดยทั่วไปแบบทดสอบจะมีลักษณะเป็นการกำหนดสถานการณ์ที่แปลก หรือไม่ใช้สถานการณ์ตามปกติ แล้วให้ผู้เรียนใช้ความคิดตามอิสระ ตอบจากสถานการณ์นั้น

3. การตรวจคุณภาพของผลงาน การวัดความคิดสร้างสรรค์โดยการพิจารณาคุณค่าของผลงานนี้ จัดว่าเป็นการวัดใน "ระดับลึก" กว่ากรวัดโดยใช้แบบทดสอบ การวัดด้วยวิธีนี้ให้ผู้รู้เป็นผู้ตรวจคุณภาพของผลงาน ซึ่งผลงานอาจหมายถึงงานในลักษณะต่างๆ ที่ครอบคลุมมาให้ทำ เช่น การแต่งกลอน การวาดภาพ การประดิษฐ์ชุดการแสดง

แนวคิดในการประเมินผลงานความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันมาก จะสอดคล้องกับคำอธิบายความหมายของความคิดสร้างสรรค์กล่าวคือเป็นความคิดที่ความแปลกใหม่ การแก้ปัญหาและควมมีคุณค่าเป็นประโยชน์ เช่น ความแปลกใหม่ในแง่ของการเป็นต้นคิด ใหม่ในลักษณะที่มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างจากที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ทฤษฎีการวัดความคิดสร้างสรรค์โดยการประเมินผลงานของ Besemer and Treffinger (1981 อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, 2537) โดยเสนอกรอบแนวคิดและรูปแบบเป็นเมทริกซ์การวิเคราะห์ความคิดสร้างสรรค์จากผลงานเป็นเกณฑ์ 3 มิติ คือ

มิติความแปลกใหม่หรือนวภาพ ซึ่งพิจารณาจากการมีกระบวนการคิดใหม่ กลวิธีใหม่ มโนทัศน์ใหม่ และการมีอิทธิพลต่อการเพาะความคิดพัฒนาผลงานต่อไปในอนาคต

มิติด้านการแก้ปัญหา พิจารณาจากระดับการแก้ปัญหาว่าทำได้เพียงพอหรือไม่ สมเหตุสมผลตามวิธีการของศาสตร์นั้นหรือไม่ ให้ประโยชน์ได้และมีคุณค่าในแง่ต่าง ๆ ได้เพียงใด

มิติด้านความละเอียดลออและการสังเคราะห์ ให้พิจารณาจากการใช้ฝีมือและความชำนาญ การสังเคราะห์งานที่ซับซ้อน ความละเอียดลออ ทำให้งานประณีต ดึงดูใจ มีความสมบูรณ์ และเป็นการแสดงออกที่สื่อความหมายให้คนอื่นเข้าใจได้

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินผลการเรียนการสอนนาฏศิลป์

การเรียนการสอนโดยทั่วไปจะต้องมีการทดสอบความรู้ หรือมีการวัดผลประเมินผล เพราะการวัดผลมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้สอนได้ทราบผลการสอน และให้ผู้เรียนทราบผลการเรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนตื่นตัว นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ วิจัย วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นทั้งทางบวกและทางลบ เพื่อโยงผลไปถึงการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ส่วนการประเมินผล คือการวัดระดับผลงานอย่างกว้างๆ ว่า มีคุณค่า เนื้อหาสาระ ได้ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้หรือไม่

การประเมินและวัดผลสัมฤทธิ์การเรียนการสอนนาฏศิลป์ตามหลักสูตรและวัตถุประสงค์ที่กำหนดร่วมกัน โดยผู้เรียนและผู้สอน สิ่งที่ผู้สอนจะต้องตระหนักในการประเมินผู้เรียน คือ

1. การรับรู้
2. วิธีดำเนินการ
3. ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดรวบยอด
4. การแสดงออกส่วนบุคคล

การประเมินทั้ง 4 ด้าน เป็นการพัฒนาผู้เรียนด้านความรู้ กระบวนการ ทักษะ ความสามารถ ค่านิยม และเจตคติ ที่เชื่อมโยงมาจากหลักสูตรการสอนนาฏศิลป์

การรับรู้ ความสามารถในการรับรู้ คือความสามารถในการเข้าใจความคิดรวบยอด การแสดงออกโดยใช้ภาษานาฏศิลป์ รวมถึงกิจกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดการรับรู้มากขึ้น

วิธีดำเนินการ คือเข้าใจวิธีการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์ การประดิษฐ์ท่า ผลงานที่สมบูรณ์ อาจจะประเมินจากการสังเกตความก้าวหน้าของผลงานในการสอบ ลักษณะของวิธีดำเนินการ รวมทั้งความสามารถในการนำเสนอ อาจจะประเมินจากผู้สอน และการประเมินตนเอง

ความเข้าใจเกี่ยวกับความคิดรวบยอด คือการประเมินความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการ คำศัพท์ แนวคิดของงาน การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของนาฏศิลป์ทางวัฒนธรรมและ สังคม การพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้ในการแสดงประเภทต่างๆ

การแสดงออกส่วนบุคคล คือ การประเมินผลงานการแสดงออกด้านความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ จากความรู้สึกของตนเอง การตีความ การวิเคราะห์และความสามารถในการนำไปใช้

กระบวนการประเมิน

การประเมินความคิดสร้างสรรค์และกระบวนการทำงานของผู้เรียน ดูจากผลงาน การนำเสนอ รูปแบบการแสดง เรียงความ หรืองานวิจัย ที่แสดงถึงประสบการณ์ ความเข้าใจและการ พัฒนางานศิลปะ ความสมบูรณ์แบบและความสมดุล การแก้ปัญหา การสร้างสิ่งใหม่ และการ นำไปใช้โดยการวิเคราะห์และผลจากความคิด

เทคนิคการประเมินตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ คือ การบันทึก การสังเกต พอร์ทโฟริโอ การประชุม การประเมินผู้เรียนเป็นรายบุคคลและกลุ่ม งานเขียน ประเมินโดยเพื่อนและตนเอง

เทคนิคการประเมินผลงาน คือ การบันทึก การสังเกต การทดสอบการแสดง การเขียน การสอบปากเปล่า พอร์ทโฟริโอ การประชุม ประเมินผู้เรียนเป็นรายบุคคลและกลุ่ม การ ประเมินโดยเพื่อนและตนเอง

การประเมินจากพอร์ทโฟริโอ เป็นผลจากการทำงานของผู้เรียนและกลุ่มเพื่อน เกี่ยวกับ ความคิดสร้างสรรค์ การนำเสนอความก้าวหน้าในการทำงาน ผลงานทั้งจากผู้เรียน ผู้สอน ศิลปินที่มีส่วนช่วยให้เกิดผลงานนาฏศิลป์ โดยการพิจารณาความกระตือรือร้น กระบวนการคิด อย่างมีวิจารณญาณ กระบวนการคิดสร้างสรรค์และเพื่อให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการศึกษา ด้วยตนเอง (<http://www.sasked.gov.sk.ca/docs/artsed/dance102030/dancevastud.html>)

การประเมินผลการเรียนการสอนด้านนาฏศิลป์ของสถาบันการประเมินผลการ ศึกษาแห่งชาติ (National Assessment of Educational Progress)

แนวทางการประเมินผลการเรียนการสอนด้านนาฏศิลป์ของสถาบัน NAEP คือการ ประเมินทั้งด้านกระบวนการและเนื้อหา มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (National Assessment of Educational Progress, <http://nces.ed.gov/pubs98/98459.html>)

กระบวนการ		
การคิดสร้างสรรค์	การแสดง	การตอบสนอง
1. การคิดเกี่ยวกับการแก้ปัญหาในการเคลื่อนไหวจากทางเลือกต่างๆ และเลือกแนวทางที่เหมาะสมที่สุด 2. การคิดทำนาฏศิลป์อย่างฉับพลันและโครงสร้างการประดิษฐ์ท่า 3. ความสำเร็จและการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา	1. ความถูกต้องในการสร้างผลงาน 2. การสาธิตเทคนิคต่างๆ 3. การสื่อสารโดยใช้ภาษาท่าทาง	1. ลักษณะของผลงานจากการประดิษฐ์ 2. ลักษณะของบริบทต่างๆ (วัฒนธรรม สังคม) 3. ใช้ความคิดอย่างมีวิจารณญาณในการแสดงและการประดิษฐ์ท่า
เนื้อหา		
ความรู้	ทักษะ	
1. ความเข้าใจในบริบท (ส่วนบุคคล สังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์) 2. สุนทรียะ 3. รูปแบบและโครงสร้าง 4. กระบวนการและเทคนิค	1. การรับรู้ 2. เทคนิค 3. การแสดงออก 4. สถิติปัญหา และผลสะท้อน	

จากแนวคิดในการประเมินและวัดผลการเรียนการสอนนาฏศิลป์ในต่างประเทศ พบว่าจะต้องมีการประเมินทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการหรือวิธีดำเนินงาน และผลงานหรือผลผลิตที่ผู้เรียนนำเสนอ โดยใช้เทคนิคการประเมินหลายรูปแบบ เช่น การสังเกต การทดสอบการแสดง การเขียน การสอบปากเปล่า พอร์ทโฟริโอ การประชุม ประเมินผู้เรียนเป็นรายบุคคลและกลุ่ม การประเมินโดยเพื่อนและตนเอง อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายในการประเมินจะครอบคลุมการเรียนรู้ของผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และ ทักษะ

การวัดและประเมินผลด้านนาฏศิลป์ไทย

ในการวัดและประเมินสมรรถภาพทั้งความรู้ เทคนิควิธี และคุณลักษณะผู้สอนจะต้องวัดและประเมินผลการเรียน ดังนี้

1. วัดและประเมินผลตามจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
2. วัดและประเมินผลก่อนการเรียน วัดและประเมินความก้าวหน้าหรือความบกพร่องในการเรียน วัดและประเมินผลรวมสรุป
3. วัดและประเมินผลสมรรถภาพทั้งด้านความรู้ เทคนิควิธี และคุณลักษณะ (อมรากล้าเจริญ, 2535)

สำหรับการให้คะแนนการทดสอบนาฏศิลป์ไทยภาคปฏิบัติ มักมีการแบ่งคะแนนเป็นด้านต่างๆ ตามประเภทของการแสดงและจุดมุ่งหมายในการสอน ได้แก่

การสอบระบำ แบ่งคะแนนออกเป็นด้าน ความพร้อมเพียง การวางระยะ ลีลา ท่ารำ และการแปรแถว

การสอบละคร แบ่งคะแนนออกเป็นด้าน ผู้แสดง ฉาก เนื้อเรื่อง เวลา ความสามัคคี และความสามารถแต่ละคน (เครือจิต ศรีบุญนาถและคณะ, 2542) ซึ่งสอดคล้องกับ การศึกษาพฤติกรรมการสอนนาฏศิลป์ไทยในวิทยาลัยนาฏศิลป์ของอุษา สบฤกษ์ ที่พบว่า การประเมินผล การสอนภาคปฏิบัติ ใช้วิธีสอบปฏิบัติเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนจาก ความรู้ความจำ ความถูกต้องและแม่นยำของท่ารำ จังหวะ ลีลา ความสวยงาม ความตั้งใจ ความพร้อมเพียง ปฏิภาณไหวพริบ ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของบทเรียนที่จะวัด หรือประเมินผล (อุษา สบฤกษ์, 2536)

สรุปได้ว่า การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนด้านศิลปะและด้านนาฏศิลป์ไทยมีลักษณะสอดคล้องกับต่างประเทศ กล่าวคือเป็นการวัดและประเมินผลทั้งด้านความรู้ในเนื้อหาวิชา กระบวนการหรือเทคนิควิธี และคุณลักษณะของผู้เรียนหรือพัฒนาการในด้านต่างๆ โดยวิธีการทดสอบด้วยการปฏิบัติเป็นหลัก อย่างไรก็ตามสำหรับการเรียนการสอนที่เน้นการส่งเสริมสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์จำเป็นต้องมีการทดสอบจากข้อเขียน การสังเกตพฤติกรรม แบบทดสอบสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ รวมทั้งกระบวนการในการสร้างสรรค์ผลงานทางนาฏศิลป์ไทย เพื่อประเมินประสิทธิภาพในการเรียนของผู้เรียนทั้งรายบุคคล และเป็นกลุ่ม

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนศิลปะที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในต่างประเทศ

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้านศิลปะที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียน รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ได้ผลสรุปออกมาในแนวทางที่ใกล้เคียงกันหลายท่าน ได้แก่ ดัฟฟี (Duffy, 1978) ซึ่งทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ความไวในการรับรู้เชิงสุนทรีย์และความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่าตัวแปรใดเป็นตัวแปรที่ดีที่สุดในการพยากรณ์ความไวในการรับรู้เชิงสุนทรีย์ และปัจจัยที่มีส่วนช่วยพัฒนาความถนัดทางศิลปะ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลชี้ถึงความไวในการรับรู้เชิงสุนทรีย์ คือความสัมพันธ์ของศักยภาพทางศิลปะ แบบการรับรู้และความ

สนใจทางศิลปะ ความถนัดและความสามารถทางศิลปะมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความไวในการรับรู้เชิงสุนทรีย์และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งสอดคล้องกับเบอร์การ์ท (Burgart, 1964) ที่ได้ศึกษาผู้เรียนศิลปะในระดับอุดมศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของประสบการณ์ทางศิลปะกับบุคลิกภาพ ความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกทางสุนทรีย์ภาพ พบว่าความคิดสร้างสรรค์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสบการณ์ทางศิลปะและบุคลิกภาพเชิงสร้างสรรค์ และการแสดงออกทางสุนทรีย์ภาพมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสบการณ์ทางศิลปะ

แกรี ริชาร์ด (Richard, <http://www.school.net.th/once-cgi/text.cgi>) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความคิดรวบยอดของความคิดสร้างสรรค์กับลักษณะทางบุคลิกภาพของนักศึกษาด้านศิลปะ จุดประสงค์ของการวิจัยคือการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นเรื่องความคิดสร้างสรรค์จากผลของเครื่องมือตรวจสอบบุคลิกภาพ และความคิดเห็นของอาจารย์เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนระดับปริญญาตรี โท และปริญญาเอก จำนวน 122 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 อย่าง คือ 1. แบบตรวจวัดของทอแรนซ์ (The Torrance inventory) ศึกษาว่านักศึกษามีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง 2. ตัวบ่งชี้ของเมเยอร์-บริกส์ (The Myers-Briggs Type Indicator MBTI) เป็นเครื่องมือวัดบุคลิกภาพแบบต่างๆของนักศึกษา 3. เครื่องมือวัดของเดวิด-ริมม (The Davis-Rimm Checklist) เป็นเครื่องมือวัดของอาจารย์ศิลปะเพื่อประเมินลักษณะความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษา ผลการวิจัยพบว่าเครื่องมือทั้งสามชนิดมีความสัมพันธ์กันเชิงบวกสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่าเครื่องมือแต่ละชนิดสามารถวัดได้เพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการความคิดสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ของเครื่องมือทั้งสามจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนและการวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาศิลปะในอนาคต นอกจากนี้ รุสโตม (Rustom, 1990) ได้วิจัยเรื่องการเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษาที่เรียนวิชาจิตรกรรมและวิชาออกแบบกราฟิก ระหว่างกลุ่มที่เริ่มต้นเรียน (ปี 1) กับกลุ่มที่เรียนในชั้นสูง (ปี 4) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบนักศึกษาทั้งสองกลุ่ม โดยใช้แบบทดสอบความคิดสร้างสรรค์ของทอแรนซ์ (TTCT) ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เรียนในชั้นสูงของทั้งสองวิชา มีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักศึกษากลุ่มที่เริ่มต้นเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ เอวา คาโปเซลลา (Capossela, <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/9959982>) ศึกษาเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ ความเที่ยงของหลักการประเมินผลงานของนักศึกษา 9 ด้าน งานวิจัยได้ศึกษาหลักการประเมินผลงานสร้างสรรค์ 9 ด้าน คือ 1. ความริเริ่ม แปลกใหม่ 2. ประโยชน์และคุณค่า 3. ใช้เทคนิคการสร้างจาก อุปกรณ์ดี

4. ความคิดสร้างสรรค์ ไหวพริบ 5. มีความเหมาะสมพอดี 6. มีสุนทรียภาพ น่าชื่นชม 7. มีความสามารถในการกระตุ้นให้เกิดความคิด 8. มีความลึกซึ้งแก่การเข้าใจ 9. มีการวิเคราะห์สังเคราะห์มาเป็นข้อสรุปของตนเอง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือการสำรวจ โดยใช้แนวคิดทฤษฎีของ Treffinger and Besemer (1981) ศึกษาเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ของวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ และให้ความสำคัญกับลักษณะผลผลิตจากความคิดสร้างสรรค์ของผู้ใหญ่ มีการประเมินโดยคณะกรรมการซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่อยู่ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ จำนวน 101 คน เพื่อประเมินโครงงานของนักศึกษา ข้อค้นพบคือ ความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นจากการคิดริเริ่ม การพัฒนางานเป็นการสร้างประสบการณ์และทำให้ระดับความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้น การวิจารณ์และวิเคราะห์ปัญหาทำให้นักศึกษาสามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ และการสอนอย่างชัดเจนจะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้การพิจารณาในเรื่องแรงกระตุ้น การให้รางวัลเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้การทำงานของแต่ละคนแตกต่างกัน ถึงแม้จะอยู่ภายใต้หลักการเดียวกัน

สำหรับงานวิจัยที่ใช้หลักการจินตภาพและจินตนาการในการเรียนการสอนศิลปะเพื่อส่งเสริมสุนทรียภาพและความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ งานวิจัยของ คิโรกิ แคพิรากิ (Karefiraki, <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/9982592>) ซึ่งศึกษาเรื่องการพัฒนาความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้จินตภาพ และการนำไปใช้ในวัยรุ่นและวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เน้นความรู้ความเข้าใจทางสุนทรียะจากการใช้จินตภาพในงานศิลปะ โดยศึกษาความแตกต่างในการพัฒนาสุนทรียะในกลุ่มตัวอย่างในด้านอายุ ระดับการศึกษา และความชำนาญทางทัศนศิลป์ วัดปัจจัยด้านสุนทรียภาพ 12 ด้าน เพื่อศึกษาความรู้ในการใช้จินตภาพของกลุ่มตัวอย่างด้วยการตัดสินภาพของศิลปิน 2 ภาพ โครงสร้างในการเลือกรูปแบบ การวิเคราะห์รูปแบบในการพัฒนาสุนทรียะ ใช้หลักการวิเคราะห์เชิงเหตุผล (ตรรก) ของนักศึกษาที่เรียนวิชาเอกด้านศิลปะ และนักศึกษาที่ไม่ได้เรียนวิชาเอกศิลปะ โดยใช้แบบทดสอบของอาร์ลีน (Arlin test ATFR) พบว่า นักศึกษาที่มีอายุมากกว่ามีความสามารถมากกว่านักศึกษาที่มีอายุน้อย ข้อค้นพบนี้บ่งชี้ว่าวุฒิภาวะมีส่วนเกี่ยวข้องกับสุนทรียภาพด้านความรู้ความเข้าใจ แต่อาจจะไม่สูงกว่าในการใช้จินตภาพในการทำงานหรือการปฏิบัติ เพราะพบว่านักศึกษาทุกกลุ่มอายุที่มีความชำนาญทางศิลปะจะมีจินตภาพในการทำงานดีกว่ากลุ่มที่ไม่มีความชำนาญทางศิลปะอย่างมีนัยสำคัญ การค้นพบนี้สนับสนุนงานวิจัยเดิมที่กล่าวว่าความรู้พิเศษและแรงจูงใจมีผลต่อการพัฒนาสุนทรียะ ดังนั้นการนำทักษะทางสุนทรียภาพไปใช้ในการเรียนการสอนและการพัฒนาการคิดวิเคราะห์เป็นสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนา

ดอร์โรที แอนเดอร์สัน (Anderson, <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/9967432>) ได้ศึกษาการเดินรำโดยใช้จินตภาพจากบทกลอน ร้อยแก้ว และการละครของโซโลกูช (Fedor Kuzmich Sologub) โดยการวิเคราะห์จากบทความและหลักการทางสุนทรียะของเธอ

ซึ่งทำให้เกิดจินตภาพในการเดินรำที่มีความแตกต่างไปจากธรรมชาติ ซึ่งมีลักษณะที่สัมพันธ์กัน ระหว่างการร้องเพลงและการเดินรำอย่างอิสระ นอกจากนี้ยังศึกษาเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ที่ทำให้เกิดความหมายในการเดินรำ ซึ่งทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และถือเป็นหัวใจของแนวคิดของ โสโลกุช บทสรุปของงานวิจัยนี้คือการพิจารณาเกี่ยวกับการใช้จินตภาพในการคิดประดิษฐ์ท่าเดินรำในลักษณะของศิลปะร่วมสมัย และยังเสนอแนะว่าแนวคิดในการจัดการแสดงของโสโลกุชนี้ ยังสามารถนำไปใช้กับบัลเลต์ร่วมสมัย ซึ่งเป็นการจัดการแสดงในแนวใหม่ได้ดี

ชิตนีย์ ฟอเลอร์ (Fowler, <http://www.lib.umi.com/dissertations/fullcit/9975721>) ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้จินตนาการในงานทัศนศิลป์ ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้าง และวิธีดำเนินงานในการสร้างสรรค์งานศิลปะของผู้ที่ทำงานและเขียนหนังสือด้านศิลปะ โดยศึกษาวิธีการทำงานจากการสัมภาษณ์ การใช้ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (e mail) พบว่าผู้ให้ข้อมูลใช้จินตนาการทั้งในด้านการส่งเสริมและจินตนาการที่ขัดแย้งเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบแผนและเทคนิคการพัฒนาศิลปะ รวมทั้งการส่งเสริมด้านสภาพแวดล้อมในการพัฒนา ผู้วิจัยสรุปว่า การใช้จินตนาการอย่างมีคุณภาพเป็นสิ่งที่สามารถยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา การใช้หลักจินตภาพ ศิลปินรับรู้ได้จากการฝึกหัดและมีจิตใจที่มุ่งมั่น งานวิจัยนี้เสนอแนะว่าควรบูรณาการการสอนสุนทรียภาพในการพัฒนาหลักสูตรในอนาคต

งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนนาฏศิลป์และทักษะการปฏิบัติในประเทศไทย นวลจิตต์ เขาวงกตพิงส์ (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะปฏิบัติสำหรับครูวิชาชีพ โดยได้นำเสนอรูปแบบการเรียนการสอนเป็น 2 ฉบับ คือฉบับแม่บท และฉบับคู่มือการใช้ ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอน คือ ขั้นการศึกษารายละเอียดของหลักสูตรรายวิชา ขั้นวางแผนการสอนระยะยาว ขั้นวางแผนการสอนรายหน่วย และขั้นการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีลักษณะเป็นแบบผสมผสาน และสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนจะประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะพิสัย ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่เน้นทักษะปฏิบัติ มีเงื่อนไขในการใช้สอน 3 แบบ ได้แก่ แบบการสอนทฤษฎีก่อนปฏิบัติ แบบการสอนปฏิบัติก่อนทฤษฎี และแบบการสอนทฤษฎีปฏิบัติไปพร้อมกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ทดลองและพบว่า ผู้สอนและผู้เรียนชอบวิธีการสอนตามรูปแบบนี้ในระดับดีและดีมาก

การศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาอาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ของ นฤมล ชันสัมฤทธิ์ (2542) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์วิชาชีพศิลปะเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและปฏิบัติศิลป์ ครูศิลปะส่วนใหญ่ดำเนินการสอนในชั้นเรียนหลายคน วิธีการสอนเป็นแบบอย่างและสาธิต โดยฝึก

ให้ผู้เรียนเลียนแบบครูผู้สอน มีการใช้สื่อการสอนที่จำกัดและมีการใช้สื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัยน้อยมาก ส่วนด้านบุคลิกภาพ ครูศิลปะยังคงยึดแนวการสอนแบบเดิมที่เคยสอนมา คือ สอนแบบอธิบายและสาธิต โดยมีครูเป็นจุดศูนย์กลางบางครั้งการเรียนการสอนมีความเข้มงวดเป็นระเบียบและมีการฝึกปฏิบัติอย่างหนัก จนทำให้ผู้เรียนเกิดความเครียดในการเรียนวิชาปฏิบัติศิลป์ จึงทำให้ครูอาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์มีความต้องการพัฒนาในด้านบุคลิกภาพ โดยเฉพาะเรื่องความเมตตา ความอดทน และความรับผิดชอบในหน้าที่เพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของนิลวรรณ วรณะลี (2541) ที่พบว่าการเรียนการสอนวิชานาฏศิลป์ไทยใช้การบรรยายเป็นหลัก สอนให้จดจำและเลียนแบบ ยึดครูเป็นศูนย์กลาง ขาดการใช้สื่อและเทคโนโลยีใหม่ๆ การเรียนวิชาศิลปะทั้งด้านนาฏศิลป์ดนตรี ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้โดยการฝึกฝนจนเกิดทักษะความชำนาญแล้วจึงสามารถคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ผลงานใหม่ๆ ได้ นอกจากนี้จินตนา สายทองคำ (2539) ศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาต่อและไม่ศึกษาต่อของนักศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ได้เสนอแนะในงานวิจัยว่า อาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์ควรมีการปรับเปลี่ยนวิธีการสอนให้น่าสนใจมากยิ่งขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนการสอนศิลปะที่เกี่ยวข้องกับความคิดสร้างสรรค์ในประเทศไทย

การศึกษาวิจัยเรื่องลักษณะของงานศิลป์ บุญส่ง ชัยสิงห์กานานนท์ (2532) เป็นผู้วิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาศิลปะจากทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ของคอลลิงวูด (Collingwood) ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศิลปินมีความสำคัญมากกว่าช่างฝีมือ คือความสามารถในการรับรู้ความงาม และการถ่ายทอดเป็นงานศิลปะจากความซาบซึ่งต่อความงามนั้น ทักษะและความรู้มักใช้ในงานช่าง แต่ยังไม่เพียงพอสำหรับการใช้พัฒนางานศิลปะ ศิลปินต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการด้วย คุณค่าของสุนทรียศาสตร์ที่มีผลต่อการรับรู้คือ การส่งผลต่อความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้นับว่ามีความสำคัญทั้งทางศาสตร์และศิลป์

การศึกษาศาภาพและปัญหาการเรียนการสอนศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ ในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ประวรรณ ดวงรัตน์ (2541) ศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างจากอาจารย์ผู้สอนศิลปะภาคปฏิบัติ สาขาทัศนศิลป์ จำนวน 15 คน และนักศึกษาสาขาทัศนศิลป์ จำนวน 120 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแบบสอบถาม แบบประเมินค่า แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างและแบบสังเกต ผลการวิจัยพบว่าอาจารย์จะคำนึงถึงปัญหาด้านความแตกต่างกันในความรู้พื้นฐานทางศิลปะของนักศึกษา แผนการสอนจะต้องเน้นให้เกิดพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ และพัฒนาการทางทักษะมีการใช้วิธีสอนแบบสาธิตในเทอมต้นของชั้นปีที่ 1 และชั้นปี

ที่ 2 และใช้วิธีการสอนสัมมนาชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 การวัดและการประเมินผลพิจารณาจากพัฒนาการทางศิลปะในแฟ้มสะสมงาน ผลการสังเกตสภาพของการเรียนการสอนด้านศิลปะภาคปฏิบัติ ใช้วิธีการสอนแบบสาธิตกับนักศึกษาชั้นปีที่ 1 และชั้นปีที่ 2 มีการวิจารณ์ติชมผลงาน และให้นักศึกษามีเวลาในการฝึกปฏิบัติงานด้วยตนเอง ส่วนนักศึกษาชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 ใช้วิธีการสอนสัมมนา นักศึกษาและอาจารย์มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิจารณ์ ติชม และให้คำแนะนำในผลงานศิลปะที่นักศึกษาสร้างสรรค์ขึ้นมา นอกจากนี้วัชรินทร์ ฐิตอดิษฐ์ (2529) ให้ความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของครูศิลปะด้านวิชาการและการสอนว่า ปรวิญญาการเรียนการสอนศิลปะศึกษา มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างเพิ่มพูนปัญญาของผู้เรียนมีการแสดงออกมากขึ้น รู้จักคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น แต่ความจริงที่ปรากฏคือ ยังมีครูศิลปะจำนวนไม่น้อยที่ยึดแนวการสอนตามแบบเดิมที่เคยสอนมา ได้แก่ การสอนโดยมีครูเป็นจุดศูนย์กลางหรือสอนไปตามความถนัดของครู เพราะมีความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาและปรัชญาของหลักสูตรไม่เพียงพอ การเรียนการสอนวิชาศิลปะในสถานศึกษาต่างๆ จึงมีลักษณะที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของครูผู้สอน

การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์ในประเทศไทย ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2514-2536 ธีรชัย เนตรถนอมศักดิ์ (2538) ศึกษาจากงานวิจัย จำนวน 156 เล่ม ด้วยวิธีการสังเคราะห์เชิงปริมาณ และการวิเคราะห์เชิงคุณลักษณะ ผลการวิจัยจากการสังเคราะห์เชิงคุณลักษณะ

1. ด้านพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ พบว่านักเรียนที่อายุมากกว่าหรืออยู่ในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักศึกษาที่มีอายุน้อยกว่าหรืออยู่ในระดับชั้นที่ต่ำกว่า
2. ด้านสติปัญญา กับความคิดสร้างสรรค์พบว่า นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าจะมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่า
3. ด้านการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อความคิดสร้างสรรค์ ได้แก่ สภาพการอยู่อาศัย ความถนัดในการเรียน และความวิตกกังวล
4. ด้านแนวการสอนที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ พบว่า แนวการสอนใหม่ๆ นวัตกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับความคิดหลายทาง มีอิสระในการคิด จะทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าการสอนตามปกติ และพบว่าระยะเวลาที่งานวิจัยใช้ในงานทดลองมากที่สุดคือ 4 สัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 37.50 จากจำนวนงานวิจัยทั้งหมดเกี่ยวกับแนวการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
5. ด้านกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ พบว่า การใช้กิจกรรมที่ให้อิสระในการคิดแก่นักเรียน ทำให้นักเรียนมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ร่วมกิจกรรม และพบว่าระยะเวลาที่งานวิจัยใช้ในงานทดลองมากที่สุดคือ 8 สัปดาห์ คิดเป็นร้อยละ 15.80 จากจำนวนงานวิจัยทั้งหมดที่เกี่ยวกับกิจกรรมส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
6. ด้านการวัดความคิด

สร้างสรรค์พบว่า มีการสร้างแบบวัดความคิดสร้างสรรค์ ใน 3 วิชาโดยเฉพาะ คือ วิชาศิลปะ วิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการทดลอง ได้แก่ งานวิจัย เรื่องการฝึกทักษะการคิดเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของดิลก ดิลกานนท์ (2533) โดยการทดลองกับนักศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่านักเรียนที่ใช้แบบฝึกทักษะการคิดที่สร้างขึ้นมีความคิดสร้างสรรค์สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้ใช้แบบฝึกทักษะการคิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนวิชา ถาวรศิริ (2540) ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์โดยการใช้วิดิทัศน์และกิจกรรมสร้างสรรค์แบบต่อเติมภาพ โดยทดลองกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังการทดลองในแต่ละกลุ่ม และเปรียบเทียบความคิดสร้างสรรค์ภายหลังการทดลองระหว่างกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่าความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่ชมรายการวิดิทัศน์แบบต่อเติมภาพก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่ได้รับการฝึกจากกิจกรรมส่งเสริมแบบต่อเติมภาพ หลังการทดลองมีความคิดสร้างสรรค์สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนันทพร ผ่องพุดมิ (2540) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องลายไทย และความคิดสร้างสรรค์เชิงศิลปะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนวิชาศิลปะไทย จากการสอนโดยใช้สื่อแผ่นภาพโปร่งใสแบบซ้อนภาพประกอบเทปเสียง โดยกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 30 คน ผลการวิจัยพบว่าการสอนโดยใช้สื่อแผ่นภาพโปร่งใสแบบซ้อนภาพประกอบเทปเสียงเรื่องลายไทย มีประสิทธิภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ส่วนความคิดสร้างสรรค์เชิงศิลปะเมื่อเรียนด้วยการสอนโดยใช้สื่อดังกล่าว มีคะแนนความคิดสร้างสรรค์เชิงศิลปะด้านความคิดคล่อง ความคิดยืดหยุ่น ความคิดริเริ่ม และความคิดละเอียดลออสูงกว่าก่อนเรียนที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .01

จากผลการวิจัยที่กล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความคิดสร้างสรรค์มีความสำคัญต่อผู้เรียนศิลปะในทุกสาขาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะการเรียนศิลปะในระดับสูง เพื่อเป็นศิลปินหรือผู้มีความชำนาญทางศิลปะ เพราะเป็นเครื่องบ่งชี้ประสิทธิภาพในการสร้างสรรค์ผลงานของตนเองสู่ผู้ชม จึงควรส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนศิลปะด้วยการจัดการเรียนการสอนและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม